

ՍԻՈՆ, ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

Է. ՏԱՐԻ—ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1933-ՅՈՒԼԻՍ

ԹԻԻ 7

ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀՕՐ ՃԱՌԸ(*)

Գերաւնորհ, Հոգեւորն եւ Բարեւնորհ Միաբանակիցք իմ,
Յղբարք եւ Սիրելիք ի Տէր.

Սիրով կ'ողջունեմ ամէնքդ, բացուած յայտարարելով ի պաշտօնէ՝ Ս. Աթոռիս 1933-34 վարչական եւ երմտական տարեշրջանը, որ իրապէս սկսած էր ներկայ տարւոյս Մայիսի առաջին օրէն:

Դո՛ւ եմ ի սրտէ, կատարելով այս բացումը. վաճառի կը հաւատամ թէ ան կ'առաջ-
նորդէ զմեզ կարեւոր պարտականութեանց նոր դաշտ մը, ուր կը յուսամ թէ Ամենակալը
գարձեալ պիտի օրհնէ ամէնուս կեանքն ու աշխատանքը, իր փառքին, ազգին լրութեան
սփոփանքին, Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյն հաստատութեան եւ Ս. Աթոռոյս պայծա-
ռութեան համար:

Այսպիսի վստահութեամբ աւելցուած է այսօր իմ սիրտը, քաջալերուած պարզա-
պէս այն գեղեցիկ յաջողութիւններէն, զորս ստուգապէս կարողացանք ունենալ անցեալ
տարեշրջանին մէջ:

Տնօրէն Ժողովոյ համարատուութեան տեղեկագիրը, իրականացած պիւտճէի ցու-
ցակը, նոր պիւտճէն ու յարակից նօթը, թիւերու եւ եղելութեանց դասաւորեալ ման-
րամասնութեամբ հանգամանօրէն պիտի պատկերացնեն այդ վիճակը, որ մեզի համար
խրախոյսի պատճառ մըն է, եւ կը փափաքիմ որ ազգին համար եւս լինի առիթ ուրա-
խութեան:

Մեր միաբանական կեանքի ներքին գործունէութիւնը կարելի է ներկայացնել հե-
տեւալ վեց բաժիններու ճիւղաւորումներով. 1. Կրօնական եւ եկեղեցական. 2. Վարչա-
կան եւ մատակարարական. 3. Կրթական եւ մտաւորական. 4. Կալուածական եւ շինուա-
ծական. 5. Հանրային եւ Ժողովրդական. 6. Այլեայլք:

Ներուի ինծի այս հինգ բաժիններուն առթիւ, արագ ակնարկի մը մէջ ամփոփել
համառօտիւ քանի մը անդրադարձումներ՝ կատարուածներուն, եւ թելադրութիւններ՝ կա-
տարուելիքներուն մասին:

Ա. Կրօնական եւ եկեղեցական կեանքը, որ հիմն իսկ է մեր գործունէութեան,
քանի որ այս դարաւոր Տունը ամէն բանէ առաջ աստուածապաշտութեան յարկ մըն է,
բոլորեց իր բնականոն ընթացքը, աւանդական կանոնաւորութեամբ: Զանք եւ ոգեւորու-
թիւն չպակեցան ամէնուս՝ պայծառ պահելու համար այն բոլոր սրբութիւնները, զորս
մեր նախնեաց հաւատքը դարերու մէջէն փոխանցած էր մերինին, Առաքելական Ս. Ե-
կեղեցւոյս պատուոյն եւ ազգին միախառնութեան համար: Այս մարզին մէջ մեր ամենէն

(*) Գահացում տալու համար Հաստատութեան ներքին կացութեան նկատմամբ ցուցուած
ընդհանուր հետաքրքրութեան, Վիտնի ներկայ թիւին առաջին էջերը կը յատկացնենք Ս. Աթոռոյս
Գահակային տարեկան հառին, որ յստակօրէն կ'ամփոփէ 1932 Մայիս — 1933 Ապրիլ, տարեւոր շրջանի
գործունէութեան պատկերը:

ԽՄԲ.

սրտապնդիչ նորութիւնը եղաւ Աւետարանի քարոզութեան գործը. մեր եկեղեցական բնմը սկսած է իրապէս խօսուն զօրութիւն մը դառնալ մեր հոգեւոր կեանքին մէջ, հոս. և վստահ եմ թէ հետզհետէ պիտի բարգաւաճի ան, որքան աւելի մեր քարոզիչ Հայրերը խնամեալ և հոգածու պատրաստութեամբ նուիրուին անոր: Որովհետեւ սակայն, բարեխտաբար, ստուար է քարոզողներուն թիւը, մինչ քարոզութեան օր նկատուած են միայն կիրակիները, հետեւաբար և ամէն քարոզիչի տարւոյն մէջ չորս կամ հինգ անգամներ միայն պատենութիւն կը տրուի խօսելու: Արդ, իրերու այս վիճակին մէջ օգտակար և գործնական կը նկատեմ որ քարոզի օր նկատուին նաև շաբաթ օրերը, եւ սահմանուի նոյնպէս պարտուպատշաճը, որպէսզի մեր վարդապետներէն գրեթէ ամէն կիրակի քարոզիչներ երթան Յոպպէ, Հայֆա, Ռէմլէ և ամիսն անգամ մը գէթ նաև Ամման, որոնց մէջ ժողովուրդը տօնական առիթներով միայն կը լսէ Աստուծոյ խօսքը: Մեր հոգեւորական կոչումին ամենէն ազադակող կողմն է այս. պէտք է անտեսուի ան: Նոյնպէս, կարեւոր կը նկատեմ որ եկեղեցական պաշտամանց հանապազօրեայ մասնակցութեանց վերաբերմամբ ճշգրտած կանոնադրութիւն մը մշակուելով՝ գործադրութիւնը յանձնուի Լուսարարապետ Սրբազանին:

Բ. Վարչական եւ մասկարադական տեսակէտով՝ անցեալ տարեշրջանը մեզի համար եղաւ գործօն և արդիւնաւոր կեանքի գեղեցիկ շրջան մը: Տնօրէն Ժողովը, որ տարի մը առաջ՝ օրինական կազմաւորումի չաւղին մէջ մտած էր իր անդամներուն կէսին փոփոխութեամբը, ունեցաւ եռանդուն և օգտակար գործունէութիւն մը, շաբաթական առնուազն երկիցս և երբեմն մինչև չորս անգամ գումարուելով, հոգալու համար Ս. Աթոռոյս այն բոլոր գործերը, որոնք իր իրաւասութեան շրջանակին մէջ են. այսինքն ամբողջ մեր կրօնական և եկեղեցական, վարչական և մատակարարական, կրթական եւ մտաւորական, կալուածական և շինուածական, հանրային և ժողովրդական գործոց եւ գործառնութեանց կատարողութիւնը և վերատեսչութիւնը: Մատակարարութիւննիս եղաւ փայլուն. վկայ այս մասին՝ լրիւ և ճշգիւ գործադրութիւնը նախագծուած պիւտճէին, որ, ինչպէս կը հաւաստէր ինձ Վսեմ. Ոսկան Պէյ Մարտիկեան, Ս. Աթոռոյս երախտաւոր բարեկամը — օրուն դարձեալ ներկայութիւնը մեր մէջ սիրով կ'ողջունենք — բազում տասնեակներով տարիներէ ի վեր առաջին անգամ է որ կը պատահի այս տարի, առանց բացի, հակառակ Ս. Յարութեան տաճարի մէջ կատարել հարկադրուած իրը 500 ոսկւոյ բացաւիկ ծախքին:

Իարդ և բազմամասն հաստատութեան մը մէջ, որպիսի է մերինը, գրեթէ անխուսափելի են պատահական և ակամայ թերացումներ. բայց հոն է խնդիրը որ՝ որպէսզի չշարունակուին և չարմատանան այդ կարգի թերութիւնները, պէտք է անաչառ աչք մը հսկէ միշտ գործառնութեանց վրայ: Այդ անթաքտ աչքը եղաւ Տնօրէն Ժողովի Ատենապետ և ընդհանուր հակակշռող Կեր. Տ. Սմբատ Ս. Եպիսկոպոս. իրեն կը պարտինք զըլխաւորաբար մեր մատակարարութեան այս գոհացուցիչ վիճակը, և իր յստակատես փորձառութեան՝ ներկայ տարւոյ պիւտճէի նախագիծը, որ այսօր կը մատուցուի ժողովիդ:

Բնդհ. Ժողովդ եթէ կը փափաքի մշտապէս փրկել այս Տան տնտեսական կացութիւնը, պէտք է քաջալերէ միայն հակակշիռի այս գործը, կանոնաւորուած խնայողութեան և հասոյթներու առաւելման անխտոր ուղղութեան մը վրայ, արդար և խիստ հսկողութեան մը բոլոր պայմաններուն գործադրութեամբ: Ատոր մէջ է մեր նիւթական գոյութեան ապահովութիւնը: Քանի մը թիւերու միջոցաւ պարզելու համար մեր երմտական կացութիւնը, աւելորդ չըլլայ ըսել թէ անցեալ տարեշրջանի մեր պիւտճէն էր ըստ հետեւեալին.

Ծախուց սահմանուած վարկերն էին Լ. Գ. 23789, որմէ ծախսուած է միայն 23559, որք. 230
Իսկ նախատեսուած հասոյթներն էին Լ. Գ. 23789, որմէ իրականացած էր 25664. » 1875

Գ. Անցնելով կրթական եւ մատուցական բաժինին, ըսեմ անմիջապէս թէ անիկա կը գտնուի վերատեսչութեանը տակ Ուսումն. Խորհուրդին, որ անցեալ տարւոյ սկիզբները ընտրուեցաւ Տնօրէն Ժողովէն, իրեն մնալով պատասխանատու:

Կրթականը՝ մեր դպրոցներն են. իսկ մտաւորական տիտղոսին չներքեւ կը խմբուին բոլոր այն ձեռնարկները, որոնք խմացական բնոյթ ունին, ինչպէս, Մատենադարաններ, Տպարան, «Սխոն» Պաշտօնաթերթ, և Գուրեան Հիմնադրամ՝ իր ճիւղաւորումներովը:

Մեր դպրոցներն են վանքին եկեղեցական դպրանոցը, որ կը բաղկանայ Ընծայարանէ և Ժառանգաւորաց վարժարանէ. Ս. Թարգմանչաց վարժարանը, ուր կը դաստիարակուին քաղաքացի և վանքարեակ զաղթական ազգայնոց 426 մանուկները, երկու սեռէ, և որ կը բաղկանայ մանկապարտէզէ մը և տարրական նախակրթարանէ մը. Յոպպէի և Հայֆայի դպրոցները, որոնք կը բաղկանան, նոյնպէս, մէկ մէկ մանկապարտէզէ եւ ընտելարանէ, և Անդրյորդանանի Ամմանի ազգային դպրատունը և Բէսէյֆայի փոքրիկ դպրատունը, և Հայֆայի մօտակայքը Աթլիզ գիւղի փոքր դպրատունը:

Նախապէս, թէ՛ վանական մեր դպրանոցը և թէ պատրիարքութեան հովուական շրջանակին մէջ եղած բոլոր դպրոցները վերատեսչութեանը ներքեւ կը նկատուէին միակ հոգեւորականի մը, որ Ժառանգաւորաց և Ընծայարանի տեսուչն էր: Բնաւ գործնական չգտնելով այդ դրութիւնը, անցնող տարեշրջանի սկիզբէն իւրաքանչիւր կըրթական յարկի սահմանուեցաւ ուրոյն տեսուչ. Ընծայարանի և Ժառանգաւորացի տեսուչութեան կոչուեցաւ Հոգ. Տ. Տիրան վրդ., Ժառանգաւորացի համար իրեն օգնական նշանակուելով Հոգ. Տ. Զօն վրդ., իսկ Ս. Թարգմանչաց վարժարանի տեսուչութիւնը առանձնապէս յանձնուեցաւ Հոգ. Տ. Կիւրեղ վրդ. ի:

Ժառանգաւորաց վարժարանը ունի երեք դասարան. բարձրագոյնը՝ 3, և յաջորդաբար խոնարհագոյնները՝ 9 և 15, ընդամենը 27 աշակերտներով. այս թիւը ի սկիզբն տարւոյն էր 30: Տեսնուած նուազումը հետեանք է տարւոյն ընթացքին պատահած մեկ-նուեներու կամ կատարուած արձակումներու: Խոնարհագոյն երկու դասարաններուն աշակերտաց մեծագոյն մասը կազմուեցան նորեկներով, թուով իբր 16, զորս Տ. Տիրան վրդ. Տնօրէն Ժողովոյ յանձնարարութեամբ գնաց անձամբ ընտրել Սիւրիոյ և Լիբանանի հայաշատ քաղաքներէն: Պարտաւորուած էինք ընել այս կարգադրութիւնը, որովհետեւ փորձը ցոյց տուած էր թէ թեմակալ առաջնորդներու կամ մասնաւորներու յանձնարարութեամբ զրկուած աշակերտները ստէպ անյարմարներէ կը բաղկանային: Կը յուսանք թէ այս նոր փորձը յուսախար պիտի չընէ զմեզ: Առհասարակ դո՛ւ ենք Ժառանգաւորացի կրթական արդիւնքէն. բայց անշուշտ տարեկան մօտաւորաւ քննութիւններն են որ այդ մասին պիտի ըսեն վերջին բառը:

Մեր Ընծայարանը, որուն բարձրագոյն դասարանի չորս սարկաւազները, իրենց ընթացքը յաջողութեամբ աւարտելով քահանայական ձեռնադրութիւն և արեղաշուիթեան վեղար ստացան անցեալ տարւոյ Վարդապառի տօնին, այժմ կը բաղկանայ երկու դասարաններէ. բարձրագոյնը ունի չորս սարկաւազ աշակերտներ, այժմ իրենց ծրագրի վերջընթեր տարւոյն մէջ. իսկ երկրորդը՝ երեք սարկաւազներէ, այժմ իրենց առաջին տարին մէջ տակաւին: Վերջնոյն երկու սարկաւազները մնացորդներն են Ժառանգաւորացի շրջանաւարտ դասարանի աշակերտներուն, որոնք եօթն էին թուով. և որոնցմէ ոմանք մեկնեցան և այլք արձակուեցան ի վերջ իրենց շրջանին, իսկ երրորդը վեր հանուեցաւ Ժառանգաւորացի վերջընթեր դասարանէն, իր ջանադիր և յառաջագէտ ուշիմութիւնը ունենալով ի նկատի:

Ըսինք թէ բարձրագոյն դասարանը այժմ կը բաղկանայ չորս սարկաւազներէ. որոնք, ինչպէս կրտսեր երեք սարկաւազները և վերոյիշեալ քահանայացած չորսը, ամէնքն ալ Մեկոնեան սաներ են: Անոնց թիւը ութ էր ի սկիզբն տարեշրջանին: Յաւալի միջադէպ մը, բոլորովին արդիւնք՝ դպրոցական և վանական կարգապահական սկզբունքներու սխալ ըմբռնման իրենց կողմէ՝ պատճառ եղաւ այդ թիւին կիսուելուն: Համոզուած ենք այժմ թէ բնական ընտրութեան գործ մըն էր միայն եղածը, որ մեր ութ երիցագոյն սարկաւազներէն չորս լաւագոյնները թողուց մեզի, միւս չորսը — որոնց երեքը՝ աւելի կամ նուազ անյարմարներ, եւ մին բացարձակ անարժան մը — ընդ միշտ հեռացնելով իրենց ուխտէն: Անշուշտ կը ցաւինք մեկնողներուն համար, ինչպէս ուրախ ենք մնացածներով. բայց միշտ կը մնանք մեր սկզբունքին վրայ, խոր-

հելով թէ հոգեւորական ասպարէզի դիմողները պէտք է անցնին խոնարհութեան և հնազանդութեան ճամբէն միայն, և թէ կը նախընտրենք ունենալ լաւ միայն, թէ և քիչ լինի այն, կամ ընաւ իսկ չունենալ քան թէ ունենալ յոռին, թէ և թուով լինի այն բազում:

Ընծայարանի և Ժառանգաւորացի համար նոր տեսչի անուանման առթիւ կատարուեցան նաև ուսումնական ծրագրի վերակազմութիւն, նոր կանոնագրութիւն և ուրիշ նոր կարգադրութիւններ, որոնց օգտակարութիւնը զգացուած է. մասնաւորապէս գործադրութեան դրուեցաւ գաղափարը ուսուցչական ժողովի, որ ամիսն անգամ մը կը գումարուի, զբաղելով վարժարանին դասաւանդական և կարգապահական գործերով:

Մեր ներքին կրթական գործին մէջ վստահ եմ թէ ուսուցչական նոր ուժի զգալի առաւելութիւն մը պիտի ունենանք զպրոցական յառաջիկայ վերամուտին, երբ ի մօտոյ դառնան Լոնտոնէն՝ մեր ուսանող երկու վարդապետները Տ. Սերովբէ և Տ. Շաւարշ:

Մեր վանական դպրանոցի մտածումին հանդէպ երկսայրաբանութեան մը առջեւ զգացած են ոմանք երբեմն ինքզինքնին. եթէ անոր շրջանաւարտ հոգեւորականները պիտի ծառայեն միայն վանական գործերու մէջ, ուսումը՝ որ կ'աւանդուի հոն՝ առաւելագանց է, իսկ եթէ անոնք պիտի ուղարկուին նաև ժողովրդական պաշտօններու կամ յատկացուին մտաւորական բարձրագոյն աշխատանքներու, հարկ պիտի լինի դեռ զոհողութիւններ ընել մեր կրթական գործին համար, ուսուցչական նոր ուժերու յաւելմամբ: Արդ, իմ խորին համոզումովս, ճիշդ է այդ մտածողութիւնը. ծառայութեան ակնարկուած այդ երկու կերպերը հակառակ չեն երբեք իրարու. զարգացեալ մը միշտ աւելի զիտակցութեամբ կը ծառայէ իր պաշտօնին. երբ կոչումին զգացումը խոր է իր մէջ եւ կրթուած է իր նկարագիրը: Փորձը մեր աչքին առջեւ է հոս, եւրոպական օտար միաբանութեանց մէջ, ուր զարգացած հոգեւորականներ այնքան լաւ կը ծառայեն իրենց հաստատութեանց պէտքերուն, և հոս մեր իսկ ներքին կեանքին մէջ, ուր զպրոցական կեանքին զարկ տրուելէն ի վեր՝ չէ կասած սակայն միաբանական և սրբատեղեաց ծառայութեան եռանդը: Բացի այս տեսակէտէն, կայ դեռ ուրիշ պատճառ մը՝ որ անհրաժեշտ կը դարձնէ մեր միաբաններուն զարգացման գործը: Ս. Յակոբեանց զպրանոցը այժմ գրեթէ մինակն է, իբր կղերական կրթութեան վարժոց, ազգին մէջ: Սկսած են արդէն նայուածքներ ուղղուիլ զէպի մեզ: Այդ հարկէն ստիպուած է որ ժամանակաւորապէս զրկեցինք Տ. Տիրան և Տ. Սիրոն վարդապետները Սուտան և Աղեքսանդրիա, եւ ասկէ առաջ Տ. Մամբրէ վրդ. Գալֆայեանը, և վերջերս՝ Տ. Գեղամ վարդապետը զէպի Ամբրիկա: Ձենք կրնար մերժել ծառայութեան հրաւերը, և առանց ատոր իսկ, Ս. Աթոռը ինք պէտք է հետամուտ լինի միսիոնարական գործ կազմակերպելու ազգին մէջ: Պէտք է հասնինք անշուշտ նախ մեր պէտքերուն, բայց պարտինք նաև անտարբեր չգտնուիլ ազգին հոգեւոր կարիքներուն: Երկու պարագային մէջ ալ՝ պէտք կայ մեր վանական դպրանոցին ուսումնական մակարդակին բարձրացման. մեր վանքին բարձրագոյն վարդապետանոցի իտէալի ձգտումն ալ զայդ կը պահանջէ. Տնօրէն Ժողովին աւագ պարտականութիւններէն մին պիտի ըլլայ այդ կէտին նկատառումն ըստ արժանւոյն:

Ժողովրդական միւս մեր դպրոցներուն համար չունիմ մեծ ըսելիք մը. անոնք հաւատարմօրէն կը կատարեն իրենցմէ ակնկալուած գործը, քաղաքացի և գաղթական հայութեան դաւանները փրկելով օտարացումէ, տէր դարձնելով զանոնք իրենց մայրենի լեզուին և ազգային եկեղեցւոյ և քրիստոնէական կրօնի զգացման:

Բացի 12000 ոսկւոյ հսկայական գումարէն, զոր Ս. Աթոռս ծախսած է Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանի շինութեան համար՝ իբր 7 տարիներ առաջ, վանուցս տարեկան պիւտոճէն առանց փողոյ և թմրկի ամէն տարի կը վճարենք նոյն այս վարժարանին համար իբր 800 ոսկի, իսկ Յոպպէի, Հայֆայի և Ամմանի դպրոցներուն համար, առաջինին՝ 170, երկրորդին՝ 153, և երրորդին՝ 50. Ընդամենը 1173: Այդ գումարները վճարած ենք ի սկզբան, նորակազմ գաղութներուն օգնած ըլլալու համար իրենց առաջին տարիներու տնտեսականօրէն դեռ վտիտ վիճակին մէջ: Հիմակ, սակայն, որ ոչ միայն մեր պիւտոճէն նուազ թոյլատու է, այլ այդ գաղութներուն նիւթական դրութիւնը բարգաւաճ է ըստ բաւականի, արդար միայն պիտի ըլլայ հրաւիրել մեր այդ համայնքներ-

րուն վարչութիւնները՝ որպէսզի առաւելագոյն չափով ստանձնեն իրենց զաւակաց կըրթութեան հոգը. պէտք է թոյլ տալ որ ընդարմանայ անոնց մէջ իրենց սեփական պարտականութեանց զգացումը։ Ուրախ եմ այս առթիւ յայտնել թէ այդ ուղղութեամբ հոս երուսաղէմի մէջ կատարուած փորձ մը իր զեղեցիկ արդիւնքն ունեցաւ։ Հոգ. Տ. Կիւրեղ վրդ. յաջողեցաւ ամսական 15 ոսկւոյ դումար մը դանձել Ս. Թարգմանչաց վարժարանի սաներու ծնողներէն։ Տնօրէն Ժողովը պարտի ի նկատի ունենալ այս կէտը, դպրոցական յառաջիկայ տարեշրջանի առթիւ Կ'օգտուիմ պատեհութենէն, Հ. Բ. Ը. Միութեան հրապարակաւ ուղղելու համար Ս. Աթոռոյ ջերմ շնորհակալութիւնը այն դնահատիկի դիւրութեանց համար, զորս տուած եղաւ մեզի, մեր պատրիարքութեան շրջանակին մէջ, Անդրյորդանանի Բէսէյֆա գիւղին և Հայֆայի մերձակայ Աթլիզ գիւղակին մէջ բանալու համար երկու փոքրիկ դպրոցներ։ — Անարգարութիւն պիտի ըլլար չյիշել հոս դասընթացքի այն պզտիկ բայց արժէքաւոր ձեռնարկը, որուն շնորհիւ Ս. Քաղաքիս մէջ օտար վարժարաններ յաճախող հայ տղաքներ շաքարին անգամ մը հայ լեզուի և կրօնի ուսում կը ստանան մեր վարձապետներուն խնամքով։

Ձեռագրաց և տպագրաց զոյգ մատենադարաններուն մասին չունիմ նորութիւն. երկուքն ալ կը մնան իրենց յատկացուած շէնքերուն մէջ. մին ի Ս. Թորոս, միւսը՝ նորաշէն Կիւլպէնկեան յարկին մէջ, որուն պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ անցեալ հոկտեմբերին։ Ձեռագրացը իր բուն արժէքին մէջ գնելու համար, պէտք է որ ենթարկուի գիտական ցուցակագրութեան. յոյժ դժուարին՝ բայց անհրաժեշտ գործ. մտածուած է այդ մասին, և նախապատրաստութիւններ տեսնուած իսկ։ Երկրորդը, որ զասաւորուած է արդէն, պէտք ունի աւելի գիտական մեթոտով ցուցակագրութեան, ատոր համար Ուսումն. Խորհուրդը տնօրինած է կարեւորը, և այժմ կը կատարուին արդէն աշխատութիւնք։

Մեր Տպարանը կը գործէ անզաղար, զբաղելով զլիսաւորաբար մեր պաշտօնաթերթին, եկեղեցական մատենաներու, և ներսէն հայթայթուած գործերու տպագրութեամբ։ Բաղդաւորութիւն մը եղաւ մեզի համար, այս տարի, վայելիլ բարերարութիւնը ողբացեալ Արթաքի Յովակիմեանի ժառանգորդներուն, որոնց նուիրած 1000 ոսկւով գնուեցան արագատիպ մեծ մեքենայ մը և կարիչ ու ծալիչ երկու մեքենաներ, ամէնքն ալ ելեքտրաշարժ։ Ի մօտոյ, երբ բոլորովին վերջնաւն անոնց զետեղումի աշխատանքները, տեղի պիտի ունենայ պատշաճ հանդէս մը։

Ուսումն. Խորհուրդը տնօրինած է, և երբ Տնօրէն Ժողովը ևս հաստատէ իր որոշումը, այս տարւոյ մէջ պիտի տօնենք մեր տպարանի հարիւրամեակը. այս առթիւ պիտի կատարուի հանդիսութիւն մը, պիտի հրատարակուի «Սիոն»ի բացառիկ թիւ մը, և և մէկ կամ աւելի հատորներու մէջ զասաւորուած կարգով պիտի հրատարակուին մեր ձեռագրաց բոլոր յիշատակարանները։ Այս ձեռնարկը, մեր պատմութեան և գրականութեան համար յոյժ օգտակար, կը յուսամ թէ պիտի լինի արժանաւոր մեծարանք մը յիշատակին մեր հին միաբանութեան անդամներէն անոնց, որ այս հաստատութեան մէջ մտաւորական շարժման սկողներն ու շարունակողներն են եղած։

Մեր պաշտօնաթերթը, «Սիոն», իր նոր շրջանի 7 ամեակը թեւակոխեց ի սկիզբն ներկայ տարւոյս. տրուած վկայութիւններէ և յայտնուած համակրութիւններէ կարելի է դատել թէ անիկա կը ծառայէ իրեն համար նախագծուած նպատակին. կը կարծեմ սա կայն թէ Ժողովրդային կրօնակրթութեան գործը, համաձայն մեր եկեղեցւոյ ոգւոյն, կը մնայ տակաւին շատ թերի. հարկ կայ ուշադրութիւն դարձնելու ատոր, կամ ընդարձակելով «Սիոն»ը, և կամ Ժողովրդային շաքարական փոքրիկ թիւ մը հրատարակելով առանձինն։

Մեր կեանքի մտաւորական բաժինին ամենէն ուշագրաւ և խոստմնալից նորութիւնը եղաւ «Դուրեան Հիմնադրամ»ը։ Հոգեւոյս Դուրեան Ս. Պատրիարքի Յորեկեանին առթիւ եղած նուիրատուութեանց զուգարով կառուցուած ըլլալով «Դուրեանաշէն» առանձին հաստիքեր կալուած մը, անոր տարեկան եկամուտին մէկ մասը զոյգ մատենադարաններու յանձնաձման և այլ գրական և գրենական պէտքերու յատկացուելէ վերջ,

մնացեալ չուրջ 260 ոսկին յաւակացուած է, 200 ուլ՝ կատարելու հայագիտական ուսումնասիրութեանց և նախնեաց անտիպ գործերու հրատարակութիւններ «Դուրեան Մատենադարան» տիտղոսին ներքեւ, և 60 ուլ՝ կազմելու «Արքայ Թարգմանչաց-Դուրեան Մրցանակ» անունով գրական մրցանակ մը, համանման «Յովսէփ-Իզմիրեանց» մրցանակի նըպատակին: Երկուքն ալ արդէն գործադրութեան մէջ են այժմ. «Դուրեան Մատենադարան»ի առաջին շարքը պիտի լինի հրատարակութիւնը լուսահոգւոյն «Ամբողջ-Երկեր»ուն, որոնցմէ առաջինը, «Պատմութիւն Հայ Մատենագրութեան», հրատարակուած է արդէն, և «Հայ Դիցարանութիւն»ը և «Բնն. Աղղ. Պատմութիւն»ը մամուլ տակ են. այս շարքը աւարտելէն անմիջապէս վերջ պիտի ձեռնարկուի հայագիտական ուրիշ ուսումնասիրութեանց և նախնեաց անտիպ գործերու տպագրութեան: Դսկ մրցանակին յայտագիրը հրատարակուած է «Սիոն»ի վերջին թիւով և հրաւէր ուղղուած է մասնակցել փափաքողներու:

Դ. Կալուածական եւ շինութեամբ բաժինը, որ Հաստատութեանս ընդհ. մատակարարութեան կենսական ջիւղն է, անցեալ տարեշրջանին ունեցաւ զոհացուցիչ վիճակ մը. Երուսաղէմի կալուածներուն վարձատուութեան, պայմանաւորման և հսկողութեան գործը կատարուեցաւ յոյժ կանոնաւորութեամբ, իսկ Յովսէփեանքը նկատելի առաւելութիւն ցոյց տուին թէ՛ վարձաւորութեան և թէ՛ վարձագլինի. երկուքն ալ անշուշտ՝ չնորհիւ Տեսուչներուն, Հոգ. Տ. Սիոն և Հոգ. Տ. Ներսէս Վարդապետներու ջանից. զոհ ենք այս մասին: Շինութեանց գործը, որոնց կը կցենք նորոգութեանցը եւս, նմանապէս յառաջ տարուեցաւ լաւ պայմաններու մէջ. իբր նորոգութիւն ունեցանք միայն Ս. Յարութեան հայապատկան սրբատեղեաց վրայ եղածը, որ պահանջն էր թէ՛ պէտքին և թէ՛ մեր իրաւակիցի զիբքին. իբր 500 ոսկւոյ ծախք մը եղաւ այդ առթիւ, առանց սակայն պիւտճէն խախտելու: Իսկ իբր շինութեամբ գործ, ուրախութիւնը ունիմ յիշատակելու «Մեծ Արտ»ին վրայ կառուցուած խոշոր և գեղեցիկ շէնքը, որ Ընդհ. Ժողովէդ նախորդուած շինութեանց ա-դ. զանգուածը (պլօքն) է առ այժմ: Անիկա կը բաղկանայ 6 յարկաբաժիններէ, որոնք ընդ ամէնը կը պարունակեն 22 սենեակներ. (Խրաքանչիւր յարկաբաժին եւս ունենալով երկերկու սենեակ ձեղնաչարկին մէջ). իսկ զետնաչարկին վրայ կան 13 վաճառատուններ: Այս շէնքին համար ծախսուած է ընդ ամէնը 10.098 Լ. Պ., որուն 4444 Լ հայթալթուած է վաճառքս արկղէն — 3654 Լ հանգ. 2էթինեան եղբարց կտակէն, իսկ 2000 Լ միաբաններէ, որոնց պիտի պատկանի 8 վաճառատանց վարձքը ցմահ, ըստ ընկալեալ սովորութեանց: Շէնքը գրեթէ ամբողջովին վարձու տրուած է, և պիտի արտադրէ, բացի միաբանից իրաւունքէն, տարեկան չուրջ 1000 ոսկի, որ, ըստ Ժողովից որոշման, ամբողջովին պիտի յատկացուի պարտուց շինուցման գործին: Այդ նպատակին պիտի յատկացուն նաև տարեկան հատոյթները ի մօտոյ շինուելիք երկու մեծ պլօքներուն, որոնց կառուցման համար նախապատրաստութիւնք աւարտած են արդէն. այնպէս որ, ի վերջ յառաջիկայ տարեշրջանի կը յուսանք թէ կարելիութիւն պիտի ունենանք, տարեկան աւելի քան 3000 ոսկւոյ (որ հետզհետէ պիտի աւելնայ անշուշտ, քանի որ գեւ ուրիշ պլօքներ պիտի շինուին) պարբերաշինուցմամբ մօտենալ պարտուց ջնջման գործին: — Մինչ կը մտածենք արդէն շինուած եւ ի մօտոյ շինուելիք պլօքներուն մասին՝ օրհնութեան եւ երախտագիտութեան մաղթանք պէտք է ելլէ ամէնուս սիրտէն, անմոռաց յիշատակին համար հանգ. Տ. Յովհ. Ս. Պատրիարքի, որուն ավոտաշէն մեծագործութեանց մէկ կտորն է միայն «Մեծ Արտ»ի այդ փառաւոր գետնին զնման և ստացման յաջողութիւնը, ինչպէս նաև մեր հանգ. վերջին պատրիարքներէն Տ. Յարութիւն և Տ. Եղիշէ Սրբազաններու, որոնց առաջինին ջանքով և երկրորդին օրով ընդ միշտ կարգադրուեցաւ նոյն այդ գետնին ստացութեան չուրջ յարուցուած դատական կիճիւր, յօգուտ Ս. Աթոռոյս: Օրհնութիւն նաև յիշատակին 2էթինեան եղբարց, իրենց ավոտանուէր կտակին համար, և չնորհակալութիւն Յովսէփի նախորդ Տեսուչ Հոգ. Տ. Համազասպ Վարդապետի, որուն աշխատութիւնները այդ կտակին կատարման և ապահովման գործին մէջ՝ չենք կրնար մոռնալ: Հաճութեամբ կը յիշեմ, նոյնպէս, Ռէմէլէի մէջ մեր կառուցած եօթը վաճառատուններու շինութեան ձեռնարկը, որ յաջողութեամբ լրանալու վրայ է այս միջոցիս:

Ե. Համբալին եւ Ժողովրդական բաժինին մէջ կը մտնեն մեր յարաբերութեանց գործերը եւ մեր հոգեւոր եւ բարոյական խնամքին ներքեւ գտնուող մերազնեայ Ժողովուրդին հանդէպ մեր պարտականութիւնները:

Մեր յարաբերութիւնները Կառավարութեան, ուրիշ Պատրիարքարաններու, Եկեղեցիներու, Միաբանութեանց եւ այլոց հետ՝ զոհացուցիչ են ըստ ամենայնի. Բարեխնամ Կառավարութիւնը արդար եւ համակրալից է մեզ հանդէպ եւս. երկու միւս պատրիարքարաններու, իրաւակից ազգաց եւ Միաբանութեանց եւ հետեակ հասարակութեանց հետ եղբայրական են մեր յարաբերութիւնք. ոչ մէկ վէճ չէ պղտորած մեր քրիստոնէական սէրը. այլակրօն Իսլամ եւ Հրեայ Հասարակութեանց եւ երեւելեաց հետ եւս ունինք սիրալիր յարաբերութիւններ, պաշտօնական եւ պատահական այցելութիւններով ամրապնդուած, նոյնպէս նաեւ Հիւպատոսներու եւ Պետական եւ այլ պաշտօնատանց հետ, որոնք միշտ համակրանք միայն ցուցած են Պատրիարքարանին հանդէպ — Մշտական յարաբերութեանց մէջ ենք նոյնպէս, ի սիրոյ եւ ի պարտաւորութենէ, Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռոյ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան, եւ իրենց պատուական զահակալներուն հետ, որոնցմէ Կիլիկիոյ վեհ. Աթոռակիցին յանձնակալս այցելութիւնը անցեալ զեկտեմբերին ի Ս. Աթոռս, հոգեւոր միութեամբեան առիթ մը եղաւ ամէնուս համար: Յայտնելու համար մեր որդիական հնազանդութեան սէրը առ Մայր Աթոռն, Տնօրէն Ժողովով որոշած ենք կազմակերպել տարեկան հանգանակութիւն մը, «Լուսաւորչի Լուսմայ» անուան ներքեւ՝ ի նպաստ Ս. Էջմիածնի:

Գալով մեր Ժողովուրդին հետ մեր յարաբերութեանց, այդ գործին առաջին կէտն է մեր զաղթական ազգայնոց վանուցս շրջափակէն ներս ընդ երկար բնակաւորման հարցը: Այս մասին մեր մտահոգութիւնը ծնունդ է ոչ միայն այն իրողութեան թէ ուխտաւորներու ընդունելութեան եւ տեղաւորման համար իրապէս սկսած ենք զգուշութիւններ ունենալ հետզհետէ, այլ մանաւանդ այն կացութեան, զոր զաղթաբնակ ազգայնոց ներքին յարաճուն վիճակը ստեղծած է, հետզհետէ անհանգուրժելի դրութեան մը առջեւ դնելով զմեզ: Ս. Յակոբի պարխայներուն սեղմ պարոյրը այսօր իր մէջ կը պարունակէ մօտ 200 ընտանիքներով շուրջ 1000 անձերու բազմութիւն մը: Ամբողջ Ժողովուրդ մը ունինք հոս. մեր բակը, ամէն առաւօտ եւ երեկոյ, բազմահարիւր մանկանց, ամէնքն ալ Ս. Յակոբի բոյնին մէջ կեանք առած բազմահարիւր մանկանց՝ ճախրանքովը կը խայտայ. ուրախութիւն է անշուշտ մեզի համար մերազգի ընտանիքներու մեր աչքին առջեւ այս ձագախառն ողեւորութիւնը. բայց բնակարաններու եւ ջուրի եւ այլ առողջապահական պայմաններու անբաւականութիւնը այնքան իրական է որ, խոնու միայդ վիճակէն աներկեւանօրէն կրնան յառաջ գալ ծանր եւ անդարմանելի անպատեհութիւններ:

Մեր Ժողովուրդին հետ մեր յարաբերութեան միւս կարեւոր կէտն է հետեւեալը: Բացի եկեղեցւոյ մէջ բաշխուած պաշտամանց եւ քարոզութեան հոգեւոր սնունդէն, բացի դպրոցական միջոցներով անոր տրուած կրթութեան եւ ուսման հարցէն, բացի նոյնպէս յօյժ աղքատներու համար ընձեռուած նիւթական նպաստէն, ոչինչ կրցած ենք ընել քաղաքի եւ վանուց մէջ բնակած այս Ժողովուրդին՝ իրրեւ հասարակական եւ բարոյական զաստիարակութիւն: Հասած երիտասարդութիւն մը կայ այս տեղ, մեր առջեւ, մեծցած տղաքներու եւ աղջիկներու, ինչպէս եւ տարէց մարդոց եւ կանանց սերունդ մը, որոնք կը կարօտին մտաւորական խնամքի. այդ խնամքին պակասութենէն՝ զանազան օտարոտի Հաստատութիւններ կրօնական եւ այլ մարդօրութեան ծուղակներով սկսած են մօտենալ անոնց: Մեր պարտականութիւնն է արգիլել չարիքը: Ատոր համար առ այժմ ամենէն գործնական կերպն է անշուշտ արանց եւ կանանց համար ուրոյն կամ հասարակաց լսարաններու կազմութիւնը, եւ մանկանց եւ պատանիներու համար կիրակնօրեայ դպրոցի հաստատումը: Հարցը Տնօրէն Ժողովոյ սեղանին վրայ է այժմ, եւ ջանք պիտի չխնայուի լուծումի ձեւ մը գտնելու համար:

Զ. Վերջին գլուխին ներքև, զոր «Այլ և այլք» տիտղոսեցի, ամենէն վերջը պիտի արտայայտուիմ «պարտք»ին մասին. ասկէ առաջ կը փափաքիմ չորս կէտեր յանձնել Ընդհ. Ժողովիդ մտադրութեանը.

Առաջինը, տեղեկութիւն մըն է սոսկ, զոր կ'ուզեմ տալ. անցնող տարւոյն մէջ կառավարութիւնը, ինչպէս Յունաց, Լատիններուն, Ղպտոց, Ասորոց և Հայէններու, նոյնպէս և մեր տրամադրութեան տակ դրաւ 10 արտավար (10000 մէթր քառ.) տարածութեամբ գետին մը Յորդանանու պատմական ափանց վրայ. պայմանաւ որ երկու տարուան ժամանակամիջոցի մը մէջ, կառուցանենք հոն եկեղեցի մը և վանատուն մը. եթէ որոշուած յամուրդին մէջ չիրականանայ կառուցումը, ետ պիտի առնուի գետինը. բացի Յոյներէն, որոնք ունին արդէն շատ մօտերը հինաւուրց Մենաստան մը՝ յանուն Յովհ. Կարապետի, և Ղպտիններէն, միւս ամէնքը առաջին իսկ տարւոյն մէջ շինեցին իրենցները. մենք չկրցինք մեր պիւտճէն խախտել. բայց պէտք է և պատուոյ հարց է այդ մեզի համար. ի՞նչ պարտինք ընել, եթէ բարեբար մը ինքնաբերաբար չըստանձնէ այդ շինութիւնը . . .

Երկրորդ կէտն է ժամարարական հերթակալութեան հարցը. մասնաւորաբար Ս. Յարութեան համար, հետզհետէ կը թօւի կարեւորութիւն ստանալ այդ հարցը. երկու և երեքն աւելի ամիսներ շարունակաբար ժամարարութիւն կատարելը այդ սրբավայրին մէջ՝ զանազան դժուարութեանց պատճառ կը լինի. կա՛մ, պէտք է մնայուն միաբանութիւն կազմել, այն տեղի համար յատուկ, ինչ որ մեզի համար կարելի չէ սակայն, և կամ հերթակալութիւնը աւելի գործնական կամ տանելի կերպի վերածել, որպէսզի բոլոր միաբանք, նոյն իսկ դպրոցականները, չզրկուին այդ ծառայութեան սփոփանքէն:

Երրորդն է Գանձարանի ցուցակագրութեան խնդիրը. ունինք անշուշտ ցուցակներ, բայց անհրաժեշտ է դիտականօրէն մանրամասնուած ցուցակ մը: Գեր. Լուսարարապետ Սրբազանին ձեռնհասութիւնը բացորոշ է այդ մասին: Իր գլխաւորութեամբ կազմուած մարմին մը վստահ եմ թէ յաջողութեամբ պիտի կարենայ կատարել այդ գործը այս տարւոյ ընթացքին:

Իբր չորրորդ կէտ մը կ'ուզէի ակնարկել միայն Ս. Յարութեան տաճարի մեր Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ նորոգութեան պէտքին: Քրիստոնէութեան Մայր տաճարին մէջ մեզի սեպհական այդ հինաւուրց սրբավայրը, որ իբրև հայկական ճարտարապետական նմոյշ ևս այնքան թանկագին է մեզ համար, չենք կրնար թողուլ այդ աւերուած վիճակին մէջ. կոչ պիտի ուղղենք բարեսէր ազգայնոց, և յամենայն դէպս պիտի ընենք կարելին և կարեւորը:

Աւելի կարեւոր հարց մըն է Պատրիարքական ընտրութեան կերպի հարցը, որով այնքան զբաղեցաւ հանրային կարծիքը, Հոգեւոյս Դուրեան Ս. Պատրիարքի, մեր ամենուս մեծանուն Հօր, վախճանումէն վերջը: Ինչ որ կ'արժէ դիտել այս առթիւ, սա է մանաւանդ թէ ամէնքը բաղձանքներ միայն յայտնեցին այն ատեն և յետոյ, և ոչ ոք փորձեց խնդրոյն մօտենալ իրաւագիտական ճամբով: Վասնզի, ինչպէս արդարեւ հետզհետէ կը հասկցուի, ստուգիւ յոյժ բարդ հարց մըն է ան: Երկրին պետական օրէնքը, ազգին իղձը, եկեղեցական և քաղաքային կանոնները, Ս. Աթոռոյ աւանդութիւնները և անոր անդեղեղ գոյութեան և հոգեւորական նկարագրին պահպանման սկզբունքները համակարգելով գործնական արդիւնքի մը յանգեցնելու հարկը առարկայ է սակայն ինչպէս ձեր նոյնպէս և իմ մտահոգութեան:

Անցնելով պարտքի խնդրոյն, մեր կուրծքին կոխող այդ մղձաւանջին, պարտիմ փութալ ըսելու թէ սին խանդավառութեան աղաղակ մը չէր ինչ որ կ'արձակէի տարի մը առաջ այս աթոռին առջևէն, ըսելով թէ «Չախշախուած է պարտքին վիշապը». տարուան մը փորձը ցոյց տուաւ թէ այժմ իրականութիւն է, ինչ որ այն ատեն իբր նախատեսութիւն կը լսուէի: Մեր պարտքը, ամբողջ տարուան մը մէջ, չէ աճած բնաւ. կեցած է հոն՝ ուր կասեցուցած էր զինքը Ոսկան Պէյի ուժեղ ձեռքը: Ու եւրոպական հանձարի պէտք չկայ, գործի մարդու պարզ ողջմտութիւնն ալ բաւական է հասկնալու համար թէ մեծագումար և տոկոսաւոր պարտք մը, երբ չի քալեր, հակամէտ է վերջոտնելու: Մեր թէ՛նամի վիշապը սկսած է արդէն նահանջի շարժումին, ոչ միայն անով

որ զայն աճեցնող փոխառութիւններ չենք կատարած տարուան մը մէջ, այլ անոր համար մանաւանդ որ յաջողած ենք նուազեցնել անոր տոկոսին բարձր սակը, առ հարիւր 6 էն, 7 էն և մինչև 8 էն իջեցնելով առ հասարակ 5 ի և ստէպ նաև 4 ի: Յառաջիկայ տարւոյ վերջը Աստուծով արդէն մաս մը նուազեցուցած պիտի լինինք անոր դրամադրէն ալ: Վսեմ. Ոսկան Պէյ կը հաստատէր թէ 10 կամ 15 տարուան մէջ բոլորովին ոչնչացած պիտի ըլլայ ան: Աստուծոյ միայն է գիտելի թէ ես պիտի տեսնեմ ազատութեան այդ երջանիկ օրը: Բայց ես կը բաւականանամ, ի հարկին, ազատարար գործին նախաձեռնութեան զուխը լինելու բախտաւորութեամբը միայն, իմ և ձեռնէ ոմանց յաջորդներուն թողովով այդ բարի օրը վայելելու բերկրանքը: Հերիք է որ ամէնքս կատարենք իւրաքանչիւրիս ինկած աշխատութեան բաժինը:

Վերջացաւ իմ խօսքս, որուն համար կը յուսամ թէ ի զուր չսպառեցի ձեր երկայնատութիւնը: «Օրս կորսնցուցի» կ'ըսէր Հոռվմայեցի կայսր մը, եթէ անկողին մըտնելէն առաջ խորհէր թէ բարի բան մը չէր կրցած գործել ցերեկը: «Տարինիս չահեցանք» պարտինք մտածել ամէնքս ալ անխղճահար զգացմամբ, անդրադառնալով հին տարեշրջանին վրայ:

Լի և պիլիկ գործունէութեան տարի մը եղաւ այս տարին. Հաւատքով, յոյսով, սէրով և կամքով նուիրուեցանք ամէնքս ալ մեր պարտականութեանց: Թերիններ կան անշուշտ մեր գործերուն մէջ, և որչափ աւելի լրիւ կատարենք մեր պարտքերը, միշտ աւելի պիտի գտնենք զայն թերի. վասնզի սիրոյ՝ առ Աստուած և առ ազգն սիրոյ վրայ հիմնուած է մեր կեանքը. ու սէրը, որքան ալ ջանանք կատարել իրեն հանդէպ մեր զգացած պարտականութիւնքը, կը մնայ միշտ առաւելեալ, միշտ կ'ունենանք բան մը, աւելի բան մը՝ հատուցանելու համար սիրոյ պարտքը. ճշմարիտ և սուրբ է առաքելական պատգամը, որ կ'ըսէ «Սէր ոչ պակասէ»:

Փառաւորենք ամէնքս ալ Բարութեանց Տէրը, որ մեզի չնորհեց կեանք և պատեհութիւն կատարելու այս սուրբ Տան հանդէպ մեր պարտականութիւնները, ըստ չափու մեր կարողութեան:

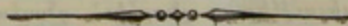
Օրհնենք յիշատակը այս նուիրական Հաստատութեան համար աշխատած երանաշնորհ մեր նախնեաց, երախտաւոր պատրիարքաց և միաբանից և ուխտաւոր հաւատացելոց, որոնք տրտմութեան և յոյսի, քաջութեան և սիրոյ խորհուրդը նուիրագործող այս երկրին մէջ յաւերժացուցին Հայութեան հաւատքը, այսպիսի դարաւոր յիշատակաբաններու հաստատմամբ և պահպանութեամբ:

Օրհնենք անունները այս Տան բարւոյն և յառաջդիմութեան համար մտածող բարերարներուն, հանգուցեալներէն՝ Ժամհարեան, Աշըքեան, Կարապետեան, Կիւմրիշեան, Պատրիկ Կիւլպէնկեան, Յովակիմեան և այլ ազգայիններուն, և անոնցմէ որ ի կեանս են՝ մեծանուն Կարապետ Մելգոնեանի և Գալուստ Կիւլպէնկեանի, Տիկին Բէօլէեանի Պետրոս Կրէտի, ինչպէս նաև Ս. Աթոռոյս պատուական բարեկամ Վսեմ. Ոսկան Պէյ Մարտիկեանի, որուն շատ ինչ կը պարտինք մեր տնտեսական այս յուսալից կացութեան համար:

Իսկ ինձ թոյլ տուէք, Գերաշնորհ Սրբազան եղբարք և Հոգեշնորհ և Բարեշնորհ քիւրեք իմ, Միաբանակիցք ի Տէր, ամէնուդ ներկայացնել իմ սրտեռանդն շնորհակալեացս հաւաստիքը, ձեր պարտաճանաչ և բարի գործունէութեան համար, որուն մանաւանդ կը պարտի Ս. Աթոռս իր այս տարուան յաջողութիւնները:

Ամենակալին աջը հովանի լինի բովանդակ աշխարհի, Ս. Երկրիս Հոգատար Պետութեան և Կառավարութեան, մեր սիրեցեալ Ազգին և Ս. Եկեղեցւոյն վրայ:

Աստուածային խաղաղութիւնը մեզ հետ լինի միշտ. ամէն:

ՅՈՐԵԼԵԱՆ ՎԵՋ. Տ. ՍԱՀԱԿ Բ. Ս. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Ուրախութեամբ եւ յարգալից զգացմամբ կ'արձանագրենք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Տ. Սահակ Արքաղան Կաթողիկոսի Երեսնամեայ Յորելեանը, որ սրտազին հանդիսաւորութեամբ տեղի ունեցաւ ներկայ Յուլիս ամսոյ 18-ի Կիրակի օրը, Անթիլիասի Կիլիկեան Կաթողիկոսարանին մէջ: Հինգ տարի առաջ էր որ, յայտնուած ընդհանուր փափաքի մը վրայ, պիտի կատարուէր իր կաթողիկոսութեան արժաթեայ յորելեանը, եթէ ինքն իսկ արգելած չլլար զայն՝ ժամանակին ազգային տխուր կացութեան եւ մանաւանդ Կիլիկեան Վիճակի այն ատենի դրութեան մէջ սիրտ չզգալով իր անուան չուրջ ոգեւորեալ ցոյցերու: Հիմակ որ, այդ դրութիւնը մեծապէս բարեւաւում է Կիլիկեան Թեմին Լիւբանանի եւ Սիւրիոյ մէջ կաղմակերպութենէն եւ իր Աթոռակցին բարեյաջող ընտրութենէն վերջը, եղելութիւններ՝ զորս արգեամբ կը փառաւորէ Մեծն Լիւբանանի Կառավարութիւնը, Ն. Արքութեան բարձր արժանիքը պատուելով երկրին մեծագոյն շքանշանովը, յորելեանի այդ պատիւը պարտքն է իր հօտին եւ ամբողջ ազգին, եւ իր անտրիկ իրաւունքը:

Իր կաթողիկոսութիւնը Հայ եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ ուշագրաւ է նախ իր երկար տեւողութեամբը: Կիլիկիոյ Աթոռին վրայ, սկիզբէն, այսինքն Մուսարէկեանէն մինչեւ իր նախորդը՝ Քէֆաիլեան, ոչ ոք այդքան ժամանակ զահակալած է: Ընդհանրական Հայրապետութեան եւ Աղթամարի, Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ Աթոռներուն համար եւս յոյժ հազուադէպ երևոյթ մըն է այդ՝ Թեմ. դարէն սկսեալ, քանի որ առաջինին զաւազանացանկին վրայ այդ տեսակէտով աշխուռ են միայն Սարգիս Գ. (1481-1515) եւ Դաւիթ Գ. (1590-1629), Աղթամարին վրայ՝ վերջինը միայն, Ռաջատուր Բ. (1864-1895), Երուսաղէմականին վրայ՝ Անդրէաս Մերտինցի (1551-1583), Գրիգոր Պարոնտէր (1613-1645) եւ Գրիգոր Շղթայակիր (1715-1749), իսկ Կ. Պոլսականին վրայ՝ ոչ ոք: Պատմական այս կէտը վեր առնելով՝ ոչ թէ կը մտածենք պաշտօնի մը երկարատեւութիւնը ցոյց տալ իրր չափանիշ արդիւնաւորութեան, (վստնդի ինչպէս մարդկային հասարակ կեանքին մէջ «այլիք իմաստութիւն մարդոյ են», նոյնպէս նաեւ նուիրապետական կարգին մէջ եղած են կարծատեւ պաշտօնավարութիւններ, որոնք լեցունիկ եղած են բեղնաւոր գործերու արդիւնքներով), այլ կը փափաքինք միայն մատնանշել սա իրողութիւնը թէ Կիլիկիոյ Հայութեան արդի ալեփառ հոգեւոր պետը, հակառակ դժուարին եւ դառն իրադարձութիւններուն, որոնք իր երեսնամեայ կաթողիկոսութեան պատմական շրջանը կաղմեցին, արի կամքի, շրջահայեաց մտածողութեան եւ իրատես հոգւոյ լրջութեամբ ընդհանրապէս փարած մնաց իր հովուապետի պարտականութիւններուն:

1902 ին, երբ Ալէքսանդրի եւ յետոյ Երէջեանի ձախողած ընտրութիւններէն ետքը, ինքը ուր ուրեմն ընտրուեցաւ կաթողիկոս Կիլիկիոյ, իր նախորդէն, Քէֆաիլեանէն, որուն քմահաճ եւ խիստ մտայնութիւնը շատ բան քանդած էր Կիլիկիոյ եկեղեցական կեանքի արդէն իսկ նախապէս ալ ոչ նախանձելի իրականութեան մէջ, բարեկարգ վիճակ մը չէր որ կուգար իրեն: Այդ միջոցին, առաջին իսկ օրէն, Տ. Սահակ Կաթողիկոս իր Հօտին հանգէպ ցոյց տուաւ զիտակից եւ հոգածու հովիւի մը արթնամտութիւնը, Կիլիկեան Հայրապետանոցի եւ Դաւրանոցի եւ վիճակային առաջնորդութեանց վերակազմութեան եւ իր Աթոռին տնտեսական գործերուն կարգադրութեան մասին ցոյց տուած իր անկեղծ ջանքերով: Եթէ այդ աշխատութիւններէն ոմանք ապարդիւն անցան իրօք, այդ անյաջողութեան պատճառը արդար պիտի ըլլար աւելի ժամանակին դժիւսմ հանգամանքներուն վերագրել: Կիլիկիոյ Հայութիւնը, իր ազնիւ հոգւոյն, իր սրտազրաւ պերճախօսութեան, իր հոգելից զրչին, իր վիճակին ամենէն հեռաւոր անկիւններն իսկ անձամբ տուած յաճախակի այցելութեանց շնորհիւ՝ գնահատելի աստիճանով ոգեւորութիւն ստացաւ այն ատեն: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ թէ իր բարձր հայեացքին արդիւնքը եղաւ բարձումը իրապէս զայնթակեցուցիչ այն կնճիռին, որ իրմէ առաջ գոյացած էր

Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան և Սոսկան Աթոռին միջև: Խրիմեանի, Իզմիրեանի և Սուրենեանի և արդի Ընդհանրական Հայրապետին հանդէպ իր վերաբերմունքը եղաւ միշտ օրինական և ուղղամիտ:

Իրաւ է թէ իր կաթողիկոսութեան սկիզբը և դեռ յետոյ, եպիսկոպոսական քանի մը ձեռնադրութեանց առթիւ իր քիչ մը վաղվաղկոտ ընթացքէն ինքն իսկ վշտակրեցաւ յետոյ խորապէս, բայց անուրանալի է իր թեմը արժանաւոր եպիսկոպոսներով օժտելու համար իր տածած անկեղծ իղձը, զոր անշուշտ աւելի յաջողապէս պիտի կարենար արդիւնաւորել, եթէ տրամադրելի տարրեր կարենար գտնել պատրաստ: Հանդուցեալներէն՝ Ներսէս Դանիէլեան և Խորէն Դիմաքսեան, և ողջերէն Եղիշէ, Պետրոս և մանաւանդ Արտաւազդ և Շահէ եպիսկոպոսներ (որոնց վերջինին ձեռնադրութիւնը իր հաճութեամբ ու քաջալերութեամբ կատարեց իր Աթոռակիցը) կը հաստատեն այս իրողութիւնը:

Պէտք է մոռցուի նաեւ պատերազմի արհաւիրակի շրջանին, ուր ամենէն հզօր իմացականութիւններն իսկ դերձ չմնացին սխալներէ, իր հետեւած ուղղութեան յընդհանուրն բանաւորութիւնը: Իրեւ թուրքիոյ Հայոց բռնադատեալ կաթողիկոս-պատրիարք, Կիլիկիոյ և Աղթամարի, Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ Աթոռներուն իր անձին վրայ միացնելու դաղափարը, եկեղեցւոյ կացութիւնը փրկելու համար վայրկեանին հարկադրած ձեռով մտածուած այդ հնարքը, հաւանաբար իր խորհուրդներէն մեկունս պայմաններու մէջ չէր որ կատարուեցաւ: Իսկ եթէ, հակառակ իր այդ հանգամանքին, մարդկօրէն անցօր մնաց ան բոլորովին՝ Հայութիւնը իր Հայրենիքէն հեռացնելով տարագրութեան տառապանքներուն և բնաջնջումի ամենէն ահաւոր վտանգներուն ենթարկուելու համար մտածուած ծրագիրներուն դէմ, կարելի չէ սակայն ուրանալ թէ մասնաւորաբար Կիլիկիոյ հայ ժողովուրդին մեծագոյն մասին ի Սիւրիա և ի Պաղեստին զանգուածօրէն վերադրումին իրողութեան մէջ՝ պզտիկ չեղաւ ձէմալ փաշայի հետ իր մշակել կրցած յարաբերութեանց օգուտը: Այս ամենէն վերջ և աւելի սակայն, ինչ որ Տ. Սահակ Կաթողիկոսի անձին և կեանքին մէջ աւելի գեղեցկապէս երևան կը բերէ բարձր արժանիքի մը ստուգութիւնը, ա՛յն է մասնաւորաբար որ, Կիլիկիոյ վերջին պարպումէն ետքը, կարող եղաւ անիկա, զինքը շրջապատող բանխառն ազգայնոց հետ խորհրդակցութեամբ, ազգայնապէս և եկեղեցականօրէն կազմակերպել իր հօտը Կիլիկիոյ դրացի կամ սահմանակից երկու երկիրներուն մէջ, ընտրելով նախ իրեն՝ իր Բաթոռակից՝ Ներկոյ հայ եկեղեցականութեան մէջ ամէն մասամբ ամենէն արժանաւոր հոգեւորականներէն մին՝ յանձին Տ. Բարդէն Սրբազանի, և յետոյ անոր ծրագրած ուղղութեամբ կազմել և կերպարել Հայրապետանոց եւ Դպրեվանք Անթիլիասի մէջ, և բոլոր թեմերը զօրացնել Ազգ. Սահմանադրութեան ոգւոյն համաձայն մարմին առած նոր վարչութիւններով: Այնպէս որ յուսարից պայմաններու մէջ սկսած և ամենադժուարին պարագաներու մէջ շարունակուած իր պաշտօնավարութիւնը մեծ չափով մխիթարական և զովելի աշխատանքներու և ձեռնարկութեանց մէջ կը բոլորէ այսօր իր երեսնամեակը, իր անձն ու անունը շրջանակելով բազմաբղիւն յորելեալի մը պատուով և փառքով:

Ու այս ամէնը՝ որովհետեւ զիպուածով եկեղեցական ասպարէզ ինկած և աժան ժողովրդականութեան տարփողանքներու մէջէն չէ բնաւ որ բարձրացած է ան կաթողիկոսական աթոռ, այլ հոգեւորական և զուտ հայեցի դաստիարակութեան և ամուր փորձառութեան ճամբաներէն:

Պատմիչը, որ պիտի ուզէր օր մը զիրի առնել պատմութիւնը իր կեանքին, շատ բան պիտի գտնէր անոր նախընթացքին մէջ ալ: Բնիկ Հայաստանցի, Խարբերդի Եղեգիի զիւղէն, ուր ծնած է 1849ին, որդի բարեպաշտ ծնողաց, 1867ին մտած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորացը, և նախ հոն, Տիգրան Սաւալանի և Դարեգլին Մուրատեանի (= Մելքիսեդեկ Եպոս.), ապա ի Պոլիս, Երուսաղէմատան մէջ, Յակոբ Ոսկանի և Փասկալ Թիւլեանի աշակերտելէ և յետոյ վանք դառնալով Ժամանակ մը ուսուցչական պատականութեանց նուիրուելէ վերջ, 1877ին վարդապետ կը ձեռնադրուի Նսայի պատրիարքէն. ու Ժամանակ մը, յաջորդաբար ուսուցչական, տեսչական և վարչական պաշտօններ վարելէ վերջ, 1881ին, իր նուիրակ Ս. Աթոռոյ, Կերթայ Կովկաս և Էջմիածնի

և արեւելահայութեան ամենէն հոծ զանգուածներուն մէջ մեծ համակրութիւն կը գտնէ իր քաջ խօսողի արժանիքին և շնորհալի նկարագրին համար: Այդ միջոցին Լուսարարապետ ընտրուած լինելով Երուսաղէմէն, 1885ին եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Մակար Ա. է, և կը գառնայ իր պաշտօնին: Երուսաղէմի Լուսարարապետութիւնը իրեն համար կ'ըլլայ վանական արդիւնալի գործունէութեան առիթ մը: Յարութիւն պատրիարքի պաշտօնավարութեան միջոցին, անոր ամենէն կարող աջակիցը կ'ըլլայ. ոչ միայն վանական ներքին կեանքի արդիւնաւորութեան մէջ մեծ կ'ըլլայ իր դերը, այլ նաև, իբրև ամենէն զարգացած գլուխը, ինք կը լինի վանքին մէջ մտաւորական կեանքին վարիչ ոյժը: Կը շարունակէ դասախօսել ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ, ինք կուտայ ուղղութիւն տպարանի գործերուն, երբեմն «Սիոն»ի խմբագիր՝ Մուրատեանի մեկնումէն յետոյ եւ հեղինակ չորս դասագիրքերու, կը նստի իր նաեւ բանասիրական պարապումներու, եւ կը հրատարակէ տպագիր Սոկրատի եւ Երուսաղէմի ձեռագիրներն բաղդատութիւնը, եւ կը կարգաւորէ վանքին նոյն ատեն 2000ի մօտ թուով ձեռագիրները, եւ անոնցմէ կարեւոր մէկ մասը կը ցուցակագրէ: 1900ին Ազգ. Պատրիարքարանի հրամանաւ Ատանայի մէջ կը նախագահէ կաթողիկոսական ընտրութեան ժողովին, բայց երէցեանի հրաժարումին պատճառաւ՝ երկու տարի յետոյ Կէօմըիւքճեանի նախագահութեամբ գումարուած ժողովին մէջ ինք կ'ընտրուի նոյն պաշտօնին:

Հակառակ այժմ իր ութսուն եւ չորսամեայ հասակին եւ տարիքէն քիչ մը պարտասուն իր ֆիզիքականին, Տ. Սահակ Կաթողիկոս կը պահէ միշտ իր մտաւոր կորովն ու պայծառութիւնը: Տակաւին ինք կը գրէ իր նամակները, իրեն յատուկ և բնորոշիչ գեղագրութեամբ եւ ինքնատիպ ոճով, որուն մէջ հոգեւորական շունչի մը օծութիւնը եւ գրական անբնագորս շնորհներ այնքան անոյշ դաշնաւորումով կը լծորդուին իրարու: Նուազ է իր ձայնը, այժմ մանաւանդ անշուշտ, բայց հզօր են գաղափարները, որոնցմով գիտէ լեցնել իր խօսքերը: Հեռատես, երբեմն մարգարէական նախազգացումներ ունենալու աստիճան, սրախօս եւ կատակարան, գիտէ պարագային եւ մարդուն համեմատ համեմել իր խօսքերը: Կը մտածենք թէ իր յորելինական այս հանդէսին, իր «առկայծ կանթեղը ի՞նչ սրտառուչ պլպլումներ» նշուէց անգամ մըն ալ, մինչ իր Վեհաշնորհ Աթոռակիցը և բովանդակ իր Հօտին ներկայացուցիչները և ժողովուրդն համօրէն, որոնք գորովով և խանդավառութեամբ կը շրջապատէին զինքը, անգամ մը եւս կը դիտէին փոթորկոտ երկինքէ մը դէպի մայրամուտ խոնարհած անոր կեանքի արեւը, իր վերջալոյսի գեղեցկութեան մէջէն:

Ս. Աթոռոյս Ս. Պատրիարք Հայրը յորելեանին նախորդ օրն իսկ Պէյրութի Առաջնորդարանի միջոցաւ Ն. Սրբութեան ուղղած իր հեռագրով ներկայացուց արդէն իր եւ Ս. Ուխտիս Միաբանութեան յարգալից շնորհաւորութիւնները: «Սիոն», իբրև պաշտօնաթերթը Ս. Աթոռիս, թարգման կանգնելով ամէնուն, Վեհաշնորհ Յորելեարին կը մատուցանէ ջերմագին շնորհաւորութիւններ, մաղթելով Ն. Սրբութեան համար՝ օրհնուած կեանքի մը եւ բեղուն գործունէութեան մը գիտակցութենէն բղխած բովանդակ բերկրանքն ու մխիթարութիւնը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ՄԵՍԻԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

1. Յիսուս իր գործունեութեան սկիզբէն իսկ ինքզինքնը նկատած է Մեսիա. — Այս գաղափարը, որ Աւետարանի տուիքներով այնքան որոշ կերպով կը հաստատուի, ունեցած է սակայն իր հակառակորդները:

Գերմանացի հեղինակ մը, Ժ.Ը. դաւուն, ղԵՐԱՐԱՆ նկատած է ճարպիկ քաղաքական գործիչ մը, որ իրր թէ ճամբայ ելած էր երկրաւոր նպատակներով, բայց այդ մասին նախապէս կազմած իր ծրագրին գործադրութեան մէջ ձախողելուն համար, յետոյ բնականօրէն հոգեւոր կերպարանք մը տուաւ իր գործին: — Պէտք է ըսենք անմիջապէս թէ այս գաղափարը բնաւ ընդունելութիւն չգտաւ. արդի ամենէն արմատական քննադատութիւնն իսկ մերժեց այս տեսութիւնը, որ արդարեւ չի հիմնուիր պատմական որեւէ լուրջ ապացոյցի վրայ:

Ուրնան, արդի ամենէն համբաւաւոր միտքերէն մին, կը մտածէ թէ Յիսուս իր գաղափարներուն բարձրութեամբը, իր կեանքին ամբողջութեամբը և ուսուցումին կախարդիչ գեղեցկութեամբը նշանաւոր ռաբբի մըն էր նախապէս, որ օրինապաշտ ձեւակերպութեանց դէմ մղած իր պայքարին միջոցին շահած մեծ ժողովրդականութենէն հետզհետէ տարուելով, չկրցաւ շարունակել իր նախկին գաղափարական ուղղութիւնը, այսինքն կորսնցուց իր ազատութիւնը, և, մէկ կողմէ՝ բարեկամներու խանդավառ սիրոյն, ու միւս կողմէ՝ հակառակորդներու ատելավառ ընդդիմութեան միջև շուարած, գողերեցաւ ինքզինքին պատկանելէ, երբեմն մտքի հաւասարակշռութիւնը կորսնցնելու աստիճան, ու այլեւ ոչ թէ կոշտ մը այլ իր դերին միայն, այսինքն ամբոխին պատկանեցաւ: — Այսպէս, Ուրնան կ'ուզէ ըսել թէ Յիսուսի գործունէութեան շարժումը վայրէջք մը եղաւ պարզապէս խեղձի մը հոգեկան բարձրութենէն դէպի նիւթական մտահոգութիւններու տղմուտ գետին

մը: — Զարմանալի է, սակայն, որ այնքան տխուր ձախողանքով իր կեանքը վերջացուցած գործիչին համար է որ անիկա կրնայ նորէն գրել. «Ինչ որ ալ ըլլան ապագայի տեսակները, Յիսուս պիտի մնայ ընդ միշտ անգերազանցելի. իր պաշտամունքը պիտի կենդանի մնայ մշտնադադ վերկենցադումով մը. իր վէպը շարունակ արցունքներ պիտի խլէ աչքերէ. իր տառապանքներուն վրայ պիտի կարեկցին ամենէն ազնուական սիրտերը. բոլոր դարերը պիտի յայտարարեն թէ Յիսուսէ աւելի մեծ մէկը չէ ծնած մարդերուն մէջ»:

Ուրիշ քննադատներ, ինչպէս Schekel, իր կեանքի Յիսուսին մէջ, աւելի կամ նուազ տարբեր կերպով, նոյն մտածումին շուրջն է որ կը յաճին: Այս վերջինին կարծիքով, Յիսուս, ի ծնէ արդէն մաքուր հոգեւոր եւ բարձր տենչանքներու տէր անձ մը, իր ժողովուրդին բարոյական կեանքի վիշտով կը տառապէր ամենէն աւելի: Յովհաննէս Մկրտչի հետ հանդիպումը թէ և պահ մը մօտեցուց զինքը այն ժամանակ Խորաշիր կեանքը փոթորկող ազգային շարժումներուն, բայց նոյն ատեն անիկա ծառայեց նաեւ ճշգրտելու մարգարէին և իր տեսակէտներուն անհամաձայնութիւնը: Անկէջ վերջն է որ Յիսուս տեսաւ թէ օրէնքը չի կրնար փրկութեան գործիքն ըլլալ, և հիմնեց նոր հասարակութիւն մը, օրինական արարողութիւններէն ազատ, և հոգեւոր պաշտամունքի սկզբունքին վրայ հիմնուած: Եթէ Աւետարանին մէջ կայ Յիսուսի Մեսիայութեան մասին արդարեւ մտածում մը, կ'ըսեն, այն ալ ոչ թէ Յիսուս ինքն է որ կ'ընէ իր մասին, այլ կարծես առաքեալներն է որ կը թելադրեն զայն իրեն. ինչպէս, զոր օրինակ, երբ Փիլիպպեան կեսօրիայի մէջ, ի պատասխան Յիսուսի խրին եղած հարցումի մը, Պետրոս կ'ըսէ. «Դու ես Քրիստոսն, Որդի Աստուծոյ». որ այնուհետեւ կը լինի կարգախօսը, պարզուած դրօշը, որուն շուրջ կը կազմուի Յիսուսի համախոհներուն և համակրողներուն խումբը:

Մտածելու այս եղանակը թերեւ իրապէս աւելի յարգալից է Յիսուսի նկարագրին նկատմամբ, և սակայն չի դադրիր հոգեբանապէս կնճառտ ներկայանալէ: — Եթէ Յիսուս արդարեւ հանգամանքներէ

այդպէս տարուող և աշակերտներու կարծիքով կամ թելադրանքներէն շարժող, և կամ, ինչպէս Ռենան կը թուի նկատել տալ, դժուարութեանց առջև իր մաքին ուղղութիւնը կորսնցնող անձ մըն էր, ինչպէս պիտի հնար ըլլայ այն ատեն բացատրել անկաշկանդ դատումի և բարձր հայեցողութեան այն կեցուածքը, որով անկառքան քաղցր այնքան հզօր կերպով տիրական ազդեցութիւն մը ունեցաւ իր չըրջանակին վրայ, և առանց որուն պիտի չըկարենար պատմութեան մէջ թողուլ անջնջելի այն հետքը, որ իրենն է հոն և պիտի մնայ միշտ իրենը:

Որովհետեւ, սակայն, խնդիրը պատմական է ամէն բանէ առաջ, անհրաժեշտ է պատմական տեսակէտէ մանաւանդ նայիլ անոր վրայ, այսինքն լոյսովը այն վաւերագրութիւն՝ որոնց պատմական արժէքը կոսկածելի չի ներկայացներ լուրջ քննադատութիւնը: — Այսպէս չորս Աւետարաններն ալ զՅիսուս՝ իր ասպարէզին սկիզբէն՝ կը ցուցնեն այնպիսի դերքի մը մէջ, զոր ինքզինքը Մեսիայի գիտակցութեամբ ճանչցող մը միայն պիտի կարենար տալ իր անձին: Մատթէոս անոր գալիլական գործունէութեան սկիզբը կը դնէ լիւրան քաղաքը, որուն մէջ Փրկիչը ինքզինքը կը ներկայացնէ փոխանակ Մովսէսի, այսպէս՝ իրականացած ցուցնելով Երեմիայի (ԼԱ. 31-34) մարգարէութիւնը ի մասին հաստատման նոր ուխտի մը, որ օրէնքը սիրտերուն մէջ է որ պիտի գտնուէր: Եթէ, ըստ Մատթէոսի, Յիսուս իրեն կը սկսէր օրէնքին հաստատութիւնը փոխելու իրաւունքը, անկախ, ըստ Մարկոսի, իր ասպարէզը կը սկսի մեղաց թողութեան յայտարարութեամբ մը, զոր մարգարէական զրուածքները Աստուծոյ և Մեսիային միայն կրնային վերադրել (Մաղմ. Ին. 11, 18, 2Թ. 9, ճԳ. 3, Ես. Են. 7, Կա. 1-3, Երեմ. ԼԱ. 34): Աստուծոյ, նոյնպէս, իր առաջին գլուխներուն մէջ կը պարզէ նազարէթի մէջ Յիսուսի խօսած մէկ քարոզին բովանդակութիւնը որ Տէրը իրեն կը պատշաճեցնէ նոյնիմաստ պատգամի մը զազափարը: Գալով չորրորդ Աւետարանին, բոլոր միասնորէն աւելի ա՛ն է որ կը խօսի հրէական հարցին և Յիսուսի կեանքին վրայ, ամենէն աւել-

լի՝ մտադրադուելով մեծական խնդրով:

2. Մեսիային գործը, ինչպէս բարեպաշտ Իսրայէլացիներ կը մտածէին և ինչպէս Յիսուս ալ խորհեցաւ առաջին վայրկեանէն, պէտք էր ըլլար աստուածայեան վերականգնումը յօգուս բոլոր ազգերուն. — Եթէ Յիսուսի կրօնքը հիմնուած ըլլար մարդուն՝ Աստուծոյ հետ նոյնացման հաստատութիւն վրայ միայն, ինչպէս կը խորհէր Bauer, կամ, ինչպէս կ'ըսէր Strauss, աստուածային սիրոյ զգացման վրայ, զոր Յիսուս ատելութեան և դառնութեան անձանթ իր բարի և անբիծ սիրտէն կը հանէր և զոր միայն յանձնարարեց իրեն կանոն մարդոց՝ իրարու հետ և Աստուծոյ հետ յարաբերութեան, այն ատեն թէպէտեւ աստուածային այլ վերացական այս ճշմարտութիւնները պիտի չկորնային մատչելի դառնալ ժողովրդային գիտակցութեան, ու Աւետարանը պիտի կորսուէր մոռացութեան մէջ: Որպէսզի չպատահէր այդ բանը, այսինքն որպէսզի Աւետարանի գաղափարը չոչնչանար անդայտ տարտամութեան մը մէջ, պէտք էր որ անկախ կապուէր, իր սկզբնաւորումին մէջ գէթ, որոշ գիծեր ունեցող ձևի մը. ու ատելա՛յ այդ ձևը եղաւ ինքնին Իսրայէլեան ազգայնականութեան կամ մասնաւորականութեան (particularisme) թէև փոխանցական (transitoire) բայց անհրաժեշտ գերը: Յիսուս իրը Մեսիա ընդունուեցաւ, այս պատճառաւ իր մտածումը մաս կազմեց դարուն պատմական շարժումին. այսինքն եթէ տիեզերականութիւնը եղաւ գոյացութիւն, հրէական պատեանը թանձրացեալ պատեանը եղաւ այն բեղնաւոր վարդապետութեան, որ եկաւ փոխել մարդկութեան ընթացքը:

Արդարեւ, սկիզբէն, Գրիստոս իր մասին Մեսիա լինելու համոզումն ունի. թէ ի՛նչ կերպով կ'ըմբռնուէր այդ միջոցին Մեսիային փրկարար պաշտօնը՝ դժուար է հասկնալ Աւետարանի մանկութեան պատմութեանքներէն, որոնց մէջ կ'ամփոփուին Իսրայէլի երկիրը տարրին այդ մասին տածած յոյսերը:

Այդ կարեւոր հատուածները (Ղուկ. Ա. 68-79, և Բ. 29-32) ամենէն աւելի այս երկու գաղափարները կ'որտայայտեն. նախ

Քրիստոսի գալուստին երջանկաբեր պարգևը պիտի ըլլայ մարդոց արձակումը իւրենց երկրաւոր և հոգեկան գերութիւնէն. երկրորդ, այս երջանկութիւնը պիտի տաւածուի բոլոր ազգերուն վրայ: — Բացորոշ է թէ տիեզերականութեան այս սկզբունքը զօրեղապէս կը ցուցուի Դ. Աւետարանին մէջ, որ առաջին գլուխէն իսկ Փարիսեցիներու մասնաւորական սկզբունքին կը զէմյանդիմանէ քրիստոնէութեան լայնօրէն մարդկային այսինքն համամարդկային նկարագիրը (Ա. 22, Գ. 14-21): Բայց առաջին երեք կամ չորսըրոր Աւետարաններն ալ, թէև աւելի վերապահ, հեթանոսները չեն զրկեր բնաւ մեխական թաղաւորութեան բարեքներէն: Հին մարդարէնները ի նկատի ունէին արդէն զանոնք ապագայի իրենց փառաւոր յայտնատեսութիւններուն մէջ (Ամբ. Բ. 14, Ես. Բ. 2 և հետ. ԽԲ. 1 և հետ. Ծննդ. ԺԲ. 3). Բերկլիչի բարեպաշտ ժամանակակիցները սուրբ անհամբերութեամբ մը կը սպասէին աստուածայնութեան այդ ընդարձակումին (Դուկ. Բ. 30-32), ու Յիսուս, ինքն ալ, ինչպէս առաջին երեք Աւետարանները կը հասկցնեն, շատ կանուխէն իր նայուածքը շատ աւելի հեռուն ուղղեց, Իսրայէլի անձուկ սահմաններէն ալ անդին: Անապատի փորձութեան պատկերն ալ միթէ չի՞ մատնանշեր Յիսուսի որոշադրած հայեացքը իր գործին տիեզերական նկարագրին մասին, քանի որ աշխարհի թագաւորութիւններուն և անոնց փառքին տեսլը պիտի չկարենար իրաւունքը: Ստոյգ է թէ անիկա չ'ուզեր որ երկրաւոր միջոցներով գործադրուի այդ իրաւունքը, բայց այս կամաւոր հրաժարումը չի նշանակեր բնաւ սեղմում փրկութեան տարողութեան. Քրիստոս այդ դիրքը կը բռնէ՝ անվերապահօրէն մեղաւոր աշխարհի ազատագրումին միայն նուիրելու համար ինքզինքը:

Այս տեսակէտով շատ յատկանշական է Գալիլիոյ մէջ իր առաջին քարոզութիւնը, որով իրեն կ'ուզէ վերագրել մարդարէական հին պատգամը. «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ, վստահ եմ և էամ իսկ դիս, ա-

ւետարանել տղքատաց առաքեաց զիս» (Դուկ. Գ. 17-21, Ես. ԽԱ. 1 և հետ.). վստահի եթէ Յաւիտենականին ծառան պարտի «քարոզել զերեաց զժողովրդին», համայն ազգերը, ըստ այդ պատգամին բնագրին, պիտի վայելին նոյն այդ փրկութիւնը (Ես. ԽԲ. 1-4, ԾԵ. 1-5): Պէտք է որ Իսրայէլ հեթանոսներուն լոյսը ըլլայ. ակներև է թէ Յիսուս սկիզբէն կը տածէր այդ յոյսը: Կ'ուզէր որ նախ դարձի բերէր իր ժողովուրդը. այդ իրիչին հետեանքն են սիրով զեղուն այն կոչերը, զորս կ'ուղղէր անոր. բայց աստուածայնութիւնը սահմանուած էր ընդարձակուելու, իրեն քաշելու համար երկրի բնակիչները. ու Արահամի զաւակներուն առանձնաշնորհը պիտի ըլլար առաջին տեղը ունենալ տիեզերքը հոգեւորապէս նուաճելու համար Մեխայէն զրկուած քաջարի բանակին մէջ:

Միւս կողմէ, անհրաժեշտ էր որ, այս տիեզերական թաղաւորութիւնը կողմիւ համար, Յիսուս նախ նուիրուէր Աւետեաց երկրի ժողովուրդին. ուստի թոյլ չի տար որ իր ուշակերտները Աւետարանը նախ Սամարացիներուն և հեթանոսներուն քարոզեն: Պէտք էր զգուշանալ ձեռնարկէ մը, որուն օրինաւորութիւնը կրնար կասկածելի թուիլ աշակերտներուն, իրենց միտքի այն ատենի վիճակին մէջ մանաւանդ: Անհրաժեշտ էր որ անոնց ոյժերը չցրուէին, քանի որ Իսրայէլի կեանքը անոնց համար գործունէութեան բաւարար դաշտ մըն էր տակաւին: Ինքն Յիսուս իսկ զիպուածութեամբ էր նախ կը հաղորդակցի օտարականներուն հետ (Մատթ. ԺԵ. 24):

Աւելի ետքը ստիպան, երբ ժամանակ անցած էր բաւական և իր գործունէութիւնը յառաջացած, Յիսուս ցուով հաստատելով իր ժողովուրդին պնդասրտութիւնը և անհաւատութիւնը, յայտարարեց անոնց, ինչպէս երբեմն յայտարարած էր կարապետն ալ (Մատթ. Գ. 9) թէ իրենց մերժումը պիտի չկասեցնէ երբեք աստուածային ողորմութեան ծրագիրները. «Բարձր ի ձեռն յարքայութիւնն Աստուծոյ ևւ տոցի ազգի որ առնիցէ զպտուղս նորա» (Մատթ. ԽԱ. 43, հմտ. ԽԲ. 1-14): Հաւառակ տոբոր, Յիսուս մինչև վերջը չի զաղրիր յորդորելէ Իսրայէլը, կարծես ցոյց տալու համար թէ Յաւիտենականը սիրոյ

յամուրդ մը կը շնորհէ դեռ Իսրայէլին: ու երբ, յարութենէն ետքը, իր աշակերտներէն իսպառ բաժնուելէ առաջ, կերպով մը կը ցուցնէ անոնց՝ իրենց առաքելական գործունէութեան ոլորտը: յստակօրէն տիեզերական սա խօսքին մէջ է որ կը խտացնէ իր մտածումը. « Գնացէք աշակերտեցէք դամհնայն հեթանոսս » (Մատթ. ԻԸ. 19): Փրկութեան գործը այս կերպով պէտք էր հիմնուէր և զարգանար. Իսրայէլի համար, և Իսրայէլով՝ բոլոր աշխարհի համար: Ազատարարութեան այս գործին առաջին պայմանն էր սակայն մարդուն հաշտութիւնը Աստուծոյ հետ (Ղուկ. Ա. 77). « Գաղափար՝ որ մեր առջև կը բանայ հարցին բոլորովին նոր մէկ երեսը »:

Յ. Գ.

ՄԱՌԵՐԸ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ ՄԷՋ

Թ.

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԱՅՐԻՆ

1. — Նկարագրութիւնը.

Մայրին կամ եղեւինը մինչև երեսուն մէդր բարձրութեամբ և տասներկու մէդր շքոպատով հոյակապ ծառ մըն է, բլրածե ու հսկայ: Իր ճիւղերը շքեղօրէն կը տարածուին հովահարի նման:

Ծանօթ են մայրիի երեք տեսակներ. Լիբանանի մայրին, որ կը զարգարէ Սիւրիոյ լեռները, Ասլասի մայրին՝ արծաթափայլ տերեւերով, որ կը գտնուի համանուն լեռներուն մէջ, և Դեղդուրայի մայրին կամ Աստուածներու անտառը, որ կ'աճի Թիպէզի մէջ:

Աստուծէ ամենէն նշանաւորն է Լիբանանի մայրին, որ ի հնումն, ըստ Դիոդոր Սիկիւլիացիի, այդ երկրի փառքը կը կազմէր: Ներկայիս անոր քանի մը անտառակները միայն մնացած են, որոնցմէ ամենէն ծանօթն է Նահր-Քաղիշայի աղբիւրին քով գտնուածը՝ 1921 մէդր բարձր ծովի մակերևոյթէն: Այդ անտառակը 350-400 ծառերէ կը բաղկանայ, ու անոնցմէ գրեթէ տասը միայն իրենց հնութեամբ

մայրիներու նահապետը կը համարուին: Ամէն տարի Այլակերպութեան տօնին Մարտիններու պատրիարքը ուխտաւորներու խումբի մը հետ կ'երթայ հոն ու կը պատարագէ այդ բազմադարեան ծառերուն ներքեւ:

Սուրբ Դրոց համաձայն Լիբանանի մայրիները երկնաբերձ բարձրութիւն մը ունին: Եղեկիէլի մարգարէութեան մէջ Եզիպտոս կը համեմատուի Ասուրի կամ Ասորեստանի հետ, այս վերջինս ալ յաղթ մայրիի մը հետ:

«Որո՞ւ կը նմանիս դուն քու մեծութիւնովդ, Ահա Ասուրը որ կը նմանէր Լիբանանի մայրիին, Գեղեցիկ ոստերով, տերեւախիտ շառաւիղներով և բարձր հասակով,

Եւ մինչև ամպերը հասած էր իր զագաթը: Զուրբերը անցուցին ու անդունդները բարձրացուցին զայն,

Իր գետերը անոր շուրջը կը հոսէին, Ու իր վտակները զաշտին ծառերուն կը հասնէին.

Այս պատճառաւ իր հասակը վեր բարձրացաւ զաշտին բոլոր ծառերէն, Եւ բազմացան իր ոստերը Զուրբերու առատութեան,

Ու երկարեցան իր շառաւիղները:

Անոր ոստերուն վրայ երկինքի թռչունները իրենց բոյները կը շինէին,

Ու շառաւիղներուն տակ զաշտի գազանները կը ծնէին,

Ու իր հովանիին ներքեւ բազմաթիւ աղբեր կը բնակէին:

Գեղեցիկ էր ան իր մեծութեամբ ու իր ոստերուն երկարութեամբ,

Վասնզի անոր արմատները առատ Զուրբերու քով կը զօրանային:

Աստուծոյ զրախտին մայրիները չէին նմաներ անոր՝ իրենց գեղեցկութեամբ,

Սօսին ու միւս ծառերը չէին հաւասարեր անոր՝ իրենց ճիւղերուն առատութեամբ,

Ու եղեմի բոլոր ծառերուն նախանձը կը շարժէր ան» (Եզեկ. Լ. 3-9):

Սողոմոն բոլոր ծառերուն մասին խօսեցաւ «սկսեալ Լիբանանի մայրիէն մինչև զոպան՝ որ պատերու վրայ կը բուսնի» (Գ. Թագ. Դ. 33):

Սաղմոսները կը փառաբանեն մայրին իրեն թագաւորը Արեւելի ծառերուն: Աստուծոյ ծառն է ան, որուն բարունակները ծածկած են լեռները (ՀԹ. 11): Աստուած տնկած է զայն (ՃԳ. 16), ու իր խօսքը կը փչրէ զայն՝ վեր ցտակեցնելով միեղջերուի ձագերուն նման (ԻԸ. 5-6): Մայրիները

պէտք է օրհնեն Տէրը՝ երկրի լեռներուն և բլուրներուն և պաղարեր ծառերուն հետ միասին (ՃԽԸ. 9)

2. — Մայրփայտի գործածութիւնը.

Իր տոկունութեան, փայլին, գեղեցիկ գոյնին, անուշ հոտին և չփառող յատկութեան համար ի հնումն շատ յարգի էր մայրփայտը կամ եղևնափայտը, ու կը գործածուէր հոյակապ շինութեանց մէջ (Բ. Թագ. Է. 7, Ա. Մնաց. ԺԷ. 6, Ես. Թ. 10, Երեմ. ԻԲ. 14): Եւրոպայի մայրիները չունին Արեւելքի մայրիներուն յատկութիւնը: Պլինիոս կ'ըսէ՝ թէ «անեղծանելի են Սիւրբոյ մայրիները» և կը հաստատէ՝ թէ անոնցմով շինուած էր Եփեսոսի Արտեմիս շատուածոհիւին տաճարը: Որտաիւր մարդկային անմահացած գործերը մայրիին կը նմանցնէ: Ու արդարեւ 2700 տարի յետոյ Նեմրուդի մէջ Ասորեստանի Թագաւորի մը պալատին պեղումներէն հանուած են մայրփայտէ գերաններ, զորս կարելի եղած է յղկել վերստին:

Փարթամ շինութեանց մէջ մայրփայտը կը գործածուէր ձեղունի գերաններու, զրան փեղկերու և որմագրուազներու համար (Երգ. Ա. 16, Ը. 9, Սոփ. Բ. 14): Դաւիթ Տիւրոսի Քիրամ Թագաւորէն Լիբանանի մայրիներ ընդունեցաւ ու անոնցմով պալատ մը շինեց (Ա. Մնաց. ԺԴ. 1, ԺԷ. 1, Բ. 3): Ապա անկէ մեծ քանակութեամբ պահեստի զրաւ՝ Տաճարի շինութեան յատկացուելու համար (Ա. Մնաց. ԻԲ. 4): Սողոմոնի ժամանակ Լիբանանի մայրին առատ էր երուսաղէմի մէջ ինչպէս մօլաթգէնին (Գ. Թագ. Ժ. 27, Բ. Մնաց. Ա. 15): Նորագոյն թագաւորը ինք ևս դիմած էր Քիրամին, որ լաստերու միջոցաւ այդ փայտէն զրկեց իրեն մինչև Յոպպէ (Գ. Թագ. Ե. 6, 9, Թ. 11, Բ. Մնաց. Բ. 11): Սողոմոն մայրփայտի զրուազներով ծածկեց Տաճարի ներքին որմերը: Անոր ձեղունն ալ միւսնոյն փայտէն շինուեցաւ, ինչպէս նաև Խնկոց Սեղանը ու գաւթին մէկ մասը (Գ. Թագ. Զ. Է.): Լիբանանի անտառի պալատին մէջ կային չորս կարգի վրայ քառասուն և հինգ սիւններ, որոնք իրական անտառի մը պատրանքը կու տային (Գ. Թագ. Է. 2, 3, 6, Լայլի): Անոր ներքին որմերն ալ նոյն տե-

սակ փայտէ զրուազներով ծածկուած էին:

Նոյնպէս ըրաւ Եզրաս՝ երկրորդ Տաճարին համար, և Մեծն Հերովդէս մայրփայտէ շինեց իր նորոգած Զորաբարելի Տաճարին տանիքները:

Բեւեռագիր արձանագրութիւնները կը յիշեցնեն յաճախ Լիբանանի «անուշահոտ» մայրին, զոր Նինուէի և Բաբելոնի Թագաւորները գործ դրած էին իբրեւ որմագրուազ և իբրեւ գերան իրենց տաճարներուն և պալատներուն համար: Եգիպտոսի մէջ նմանապէս մայրփայտը կը գործածուէր տաճարներու և պալատներու, նաւերու և զազաղներու շինութեան ատեն, ու անոր սղոցուկը կարևոր տեղ մը ունէր մոմիաներու պատրաստութեան մէջ:

3. — Նմանութիւններ.

Յովթամի՝ ծառերու ծանօթ առակին մէջ, որոնք Թագաւոր մը ընտրելու գնահատին, մեծերը ներկայացուած են Լիբանանի մայրիներով (Դատ. Թ. 15): Մայրին խորհրդանշանն է ուժի և զօրութեան: Իր գանդող աճումին և երկարակեցութեան ու իր մշտադաւար տերեւներուն պատճառաւ ան կը խորհրդանշէ նաև արդարը (Գ. Թագ. ԺԴ. 9, Ես. Լե. 2, Կ. 13): Երգ Երգոցի հարսը կը նմանի Լիբանանի մայրին (Ե. 15): Եսայի կը մարգարէանայ թէ Մեսիայի ժամանակ անապատը մայրիններով պիտի ծածկուի (ԽԱ. 19): Վերջապէս մայրին Եգիպտէի մարգարէութեան մէջ կը խորհրդանշէ Դաւիթի արքայական տունը. Աստուած անկէ ոստ մը (Մեսիան) պիտի կտրէ ու պիտի տնկէ բարձր լեռան մը վրայ, ու անիկա մեծ մայրի մը պիտի ըլլայ և պիտի կարենայ երկրի բոլոր ժողովուրդները պատսպարել իր հովանիին տակ (Եգեկ. ԺԸ. 22-23):

Ամփոփեց՝ Մ. Ե. Ն.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ՀԻՆ ՏՈՒՆԵՐ

Նոր տուններն չեմ սիրեր բնաւ ես .

Անոնք ունին դէմք անըզգած :

Հիններն, այլի կիներ կարծես,

Կը մըսածեն, սրտում նըսած :

ձեղներն անոնց գանին մըռայլ

խորումներ են կարծես ծերի .

Ապակիներն կանաչափայլ

Նայուածք մ'ունին քախծոտ, բարի :

Ասոնց դուռներն են մըսաբաց,

Զի ծըխնիներն ալ հինցած են .

Ու պատերն են ընթանեցած՝

Այնքան շատ մարդ ընդունելէն :

Բայլին կոպղին մէջ՝ կապեր ժանգ,

Զի սիրտերն ալ գաղտնիք չունին .

Թափեր՝ ոսկւոյ փայլ, զարդարանք .

Բայց պատկերներն կը նըմանին :

Անոյ՛ ձայներ հոն կան ի փուն .

Ու սրահակին զակ լայն մանհին՝

Շունչն հայրենի հոգիներուն

Կը շարժէ դեռ ծալքերը հին :

Այս, ծըխնելոյզն այն՝ մուրէն սեւ,

Ուսկից կը լսես որ կը շըրջան

Ծիծառնիկները կամ անձրեւ ,

Գարնան ըսկիզբը կամ ձմեռն :

Սանդուխն, որուն այնքան նըշուի

Գիտէ ոտն՝ այն լայնկեկ ու ցած

Որոշներուն համբանքն ու քիւ ,

Զի զանոնք ինքն է փոստուցած :

Տանիքն՝ հակած կողերուն վրայ .

Ու որդնակեր ըստեմարանն ,

Ասաղձն որուն խորհիլ կուսայ

Անտառներուն՝ որ ալ չը կան :

Սիրե՛մ սրահին մեծ գեղեցիկ,
 Ուր է օնախն ընթանիքին,
 Միակ գերանն այն շեղանիք,
 Որ կը կրէ շէնքն ամբողջ ինքնին:

Իր տեղն անշարժ, սակայն ժիր խիստ,
 Կը պահպանէ ան սակաւին
 Սերունդն այն զուարթ այլ անհանգիստ,
 Որ կ'վրսանի դեռ իր փայտին:

Իր բեռին սակ չի կոտրիր ան,
 Թէեւ կողերն իր արդէն բաց
 Կը զգան վերքեր աւելի լայն,
 Ու որդերէն են ծակծրկուած:

Ներքին զաղտուկ ոյժով մ' հրսկայ
 Ժողովելով իր մասերն վերջին՝
 Կաղնին լայնսիրս դեռ կը տկայ
 Որրաններու շարժուկոճին:

Բայց կը մեծնան տղաքն օրէ օր.
 Գերանը ծռած է քիչ մ' արդէն.
 Ու պիտի ծռի դեռ մինչեւ որ
 Ապերախսներն զայն կրակ նետեն:

Ու զայն իսպառ երբոր ջրնջեն,
 Իր յիշատակն այնքան բարի
 Պիտի քրոջի ծուխին մէջէն:
 Ան այն ասեմ պիտի կորսուի

Իր մնացորդին մէջ ամէն կերպ,
 Յըրուած ուրիշ բիւր անուանց հետ.
 Մեռա՛ծ, մեռա՛ծ, զի իրերն երբ
 Մեռնին, ա՛լ չեն քողուր բնաւ հետ:

Ինչպէս ծիւրած նաժիւցներն ծեր
 Առանձնացման մէջ կը մարին,
 Իրերն՝ որոնց օրն է անցեր՝
 Կը վերջանան բոլորովին:

Անո՛ր համար, այրեացաւ
 Հին տուներու կտորներուն բոց
 Լուրք գոլին մէջ՝ երազողներ
 Կը տեսնեն միշտ այրիլն հոգւոց:

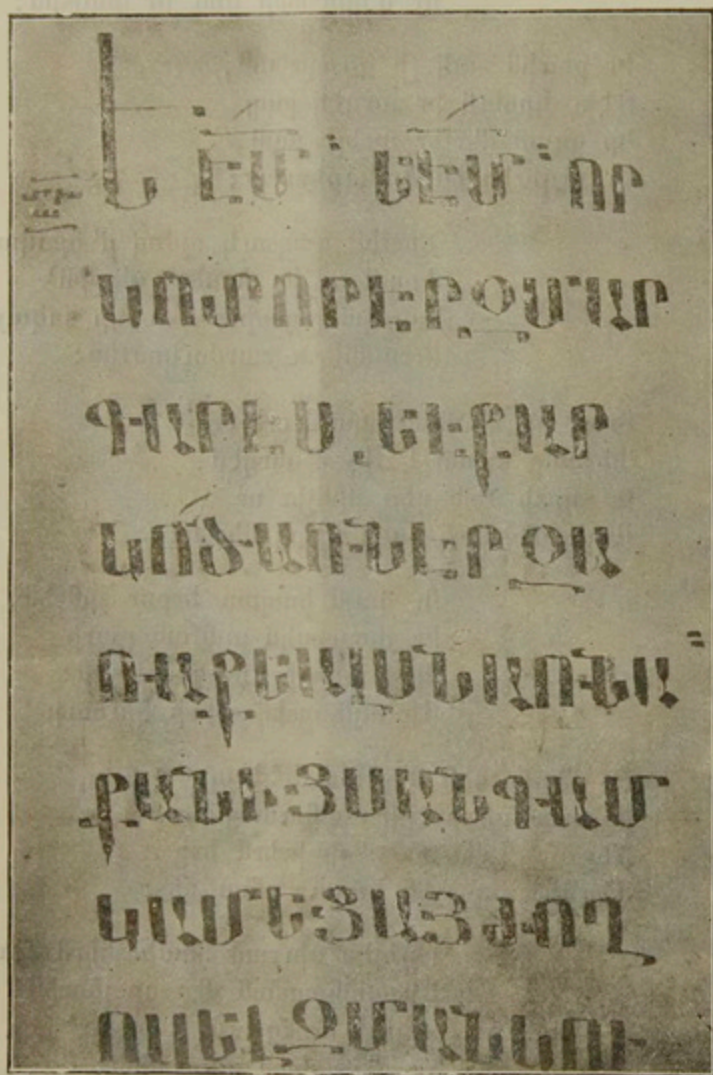
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻԶ ԵՒ ՇՈԹՈՌԿԱՆՑ ՏՈՀՄԸ

Սասնայի և Թայիկի որդին էր խա-
ռաղ Բ. որ նոյնպէս նուիրատուութիւն-
ներ ունի ՉԺԱ. և ՉԺԵ. Թուականներին
նոյն Բագնայրի վանքում. առաջինը իւր

Պ.

Աւետարանը գրուած է «ձեռամբ Իգ-
նատիոսի ապաշնորհ և մեղապարտ գրչի

Պատկեր 1

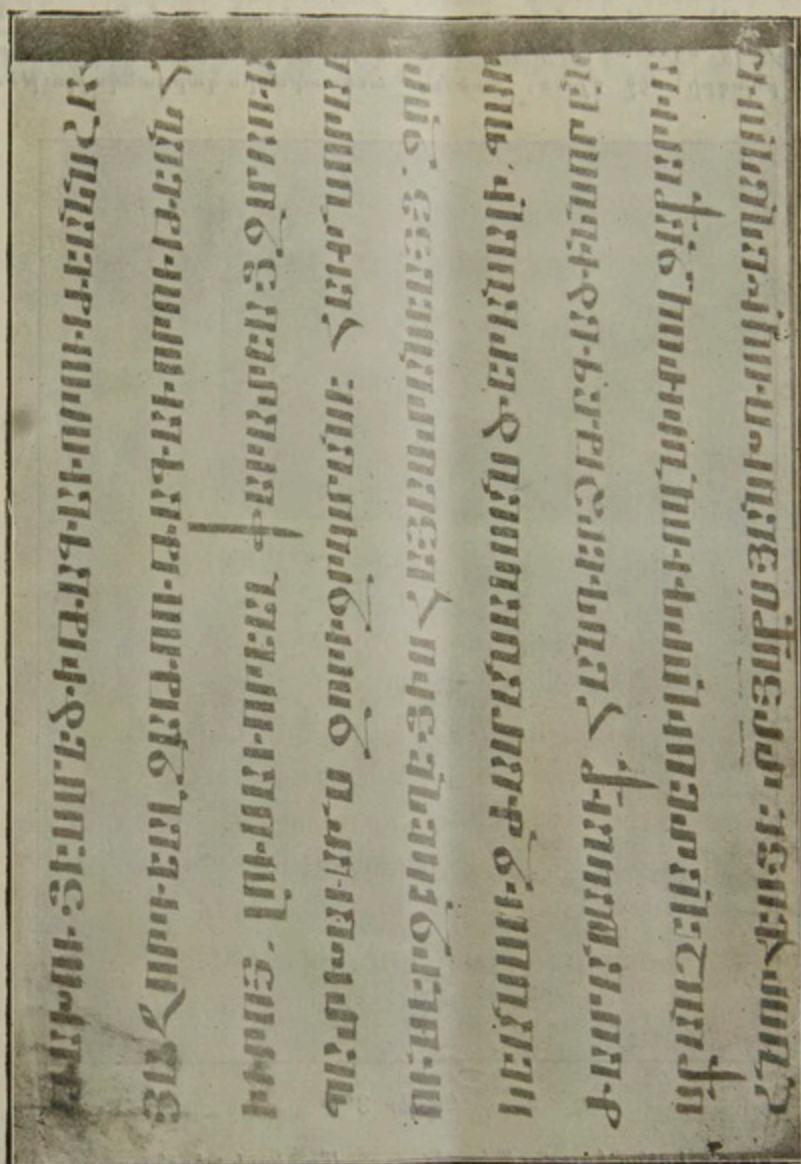
անդրանկի անունով, որ դարձեալ Սասնա
էր կոչուած և «կէս տարեկան ի Քրիստոս
փոխեցաւ»⁽¹⁾։

(1) Սարգսեան, Տեղագր. 188. 189, Ալիշան,
Շիրակ. 116։

ի ՈՉԱ. Թուականի ի մեծահոգի ուխտ
Հոովմոսի կոչեցեալ վանք քնդ հովան-
աւ սրբոյ Կարապետին ի մէջ սուրբ
եղբարցոյ։ Ղուկասի վերջում գրիչը մի
փոքրիկ նկատողութիւն ևս ունի իւր մա-

սին, որի մանրամասնութիւններն անյայտ են. «Աւրհնեալ է Ած. յամենայն սրբոյ, ամէն, որ զերծայ ի դառն կապանաց», արդեօք իրական կապանքից էր ազատ.

քեան աշխատութեան մէջ⁽¹⁾, որ աւելորդ չենք համարում այստեղ ևս դնել, զիւրութիւն բնծայելով գաղափար կազմելու այն ընթերցողներին, որոնք ատիթ չեն ու-

Պատկեր 2

ուած, թէ կապանքի ենթարկուելու վրտանդից. ինչո՞ւ համար էր կապանքի ենթարկուած, և ի՞նչպէս ազատուեցաւ, չգիտենք:

Իգնատիոսի գրչութեան նմանահանութիւնները բնագրից՝ մեծ երկաթագրով և յիշատակարանից՝ միջին երկաթագրով, տուել ենք մեր Քարսեկ Հայ Հնագրու-

նեցել տեսնել մեր այդ աշխատութիւնը Բնագրի տառերը հաստ ևն, կարծես, նրկարուած, խոշոր. իւրաքանչիւրի միջին մեծութիւնը 0,8 սմ. ուղղահայեաց (պակ. 1), բայց ոչ ուղղանկիւն, ինչպէս յիշա-

(1) Գրչութեան Արուեստը Հին Հայոց մէջ. մասն Գ. Քարսեկ Հայ Հնագրութեան. Վաղարշապատ, 1913. Տ. 77 և 78:

տակարանի միջին երկաթագիրն է (պատկ. 2). իւրաքանչիւր երեսը 17 տողից բաղկացած: Աւետարանների սկսուածքները մի տող մանրանկարչական են (պատկ. 3, 4), մնացած երկու տողը ռուկգիր. նաև հատուածների առաջին տողերը մանրանկարչական տառերով սկսուած ռուկգիր են, ինչպէս եւ բնագրի մէջ «յս.», «ած.»:

բուստն զգալի ոչ միայն բնագրի համար, այլ եւ աւելի մանրանկարչական տնօրինական պատկերների եւ խորանների համար, որ սկզբում պիտի լինէր. մնացել են միայն Մարկոսի, Ղուկասի եւ Յովհաննու սկզբնագրերը եւ բաղմաթիւ լուսանցքի դարդեր, որոնցով եւ զազափար ենք կազմում աւետարանիս զարդանկարչութեան մասին:

Պատկեր 3

«որդի այ.», «որ.» իրենց հոլովութիւններով: Այսպիսով մեր առաջ ունինք մի շքեղ գործ, ընտիր իւր գրչութեամբ եւ յղուած, մաքուր մազաղաթով, որ հորթի կաշուց է:

Բայց տարաբաղադար այդ փառաւոր գործը մեր ձեռքն է հասել թերի, ինչպէս եւ Վենետիկի ձեռագիրն էր. սկսում է Ժ. տետրից Մատթ. ԻԴ. 35. «եսցէ ի վերայ ձեր ամենայն արիւն»... Կիսատ է եւ վերջից. ՄԻՆ. «Դայ յս. եւ Կոնստ.». Կո-

Մարկոսի սկզբնագրերը (պատկ. 3) քառանկիւն է, կեղրոնում մի մեծ հիւսկէն վարդեակ, մէջտեղում կապոյտ գաշտի վերայ ութ ճառագայթների տատղ, իսկ սրա կեղրոնում կարմիր գնդակ. հիւսուածքը չըջապատուած է, իրար կպած, չզարգացած արմաւենիկի շարքով, երկու կարմիր դձերի մէջ առնուած: Այս մեծ վարդեակի երկու կողմից մի մի գոյգ, դարձեալ հիւսուած, աւելի փոքր բոլորակներ, ռուկ

դաշտի վերայ՝ կապոյտ գծով, սպիտակով երկուսի բաժանուած: Իրբև շրջանակ բուրի՝ քառանկիւնների շարք է, մէջը ձուածեից կազմուած խաչազարդով: Ճակատին և անկիւններին բուսական զարդ: Լուսանցքի զարդը՝ արմաւենիկի, եռատերեւի, քառազնդակների, մէջք մէջքի փա-

ղուկասի սկզբնազարդի ճակատը նույնպէս քառանկիւնի է (սլաւկ. 4), վերևի անկիւններում ևւ զազաթում հնգատերեւի զարդով. տերեւների բաժանման անկիւններում կարմիր գնդակներով: Խորանի կեդրոնը՝ սովորական լիւնետի փոխարէն՝ մի եռանկիւնի է, սուր կողմով դէպի վեր

Պատկեր 4

կազմի կողերից կազմուած գուռազան է, գեղեցիկ խաչով և գլխին բուսական զարդով. մանրանկարչական տառերը հիւսուածքի և բուսական մոտիւններից կազմուած: Ամբողջ զարդի մեծութիւնն է գրերի հետ միասին 30 x 22 սմ., քառանկիւնի խորանը միայն 17,50 x 10,50 սմ.,

ուղղուած, երկու կողերը լայն ժապաւէնաձև զարդով, եզերուած կարմիր գրծով, իսկ երեսը մէջ ընդ մէջ ուղղանկյուն ման զարդերով, թեւեր կազմուած սլրաձևների մոտիւններով՝ սուր ծայրերի իրար միացմամբ և ապա ամբողջը բոլորակի մէջ առնուած: Ժապաւէնաձև կողերով

եռանկիւնով, խորանի քառանկիւնու մը- նացած տարածութիւնը դարձեալ եռան- կիւններ է ձեւացնում, մէկը ներքեւում՝ սուր ծայրով դէպի վեր ուղղուած, իսկ եր- կուսը աջ և ձախ կողմից՝ սուր ծայրերը դէպի վերին անկիւններն ուղղուած, որոնց մակերեսը արմաւենիկի և եռատերևի մոտիւններով ծածկուած և նրանց ցողուն- ներով, որ տեղ տեղ օղակաւորուած են բա- րակ և սպիտակ զոյգ զծերով, ինչպէս սա- սանեան արուեստին ևս յատուկ է: Խո- րանի դաշտը ոսկի է:

Լուսանցքի զարդը այստեղ ևս արմա- լենիկից և եռատերևից կամ հնգատերևից կազմուած պատուանդանի և երկտր ձողի վերայ հաստատուած խաչ է, տարբեր ձե- լակերպութեամբ, քան Մարկոսինը և Յով- հաննէսինը: Ք-ի ուղղահայեաց և հորիզո- նական ձողերը վերջաւորութիւններին մօտ մանեկաւորուած են և հիւսկէններով զար- դարուած, իսկ բնորոշ բոլորակի վերայ կանթեր անցրած: Զողերի մակերեսը զարդարուած է փոքրիկ բոլորակներ շար- քով, մէջերը ուղիւստիկաձե կամ երկրաչա- փական զարդերով:

ԳԱՐԵԳՐԻՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

(Շար.)

Ա Մ Ա Ռ

Երկնակամարին կապոյսը շրթեղ
Լոյսով կ'ողողէ արեւը պայծառ՝
Տիեզերական մեծամրաւ կանթեղ
Անշնչանելի, խառոյկ անըսպառ:

Ազդեցութեան ցակ նստազայրներու՝
Անընդհատաբար շողը կը բրբռայ
Որոտարոյս լայն նախասեւեռ
Եւ արփափայլ դաշտերու վրայ:

Պարտաւ արեւու հասկերը ոսկեայ
Պզով ծանրաբեռն կը հակին գետին՝
Ախր քաշելով մանգաղին, կային:

Առոյգ մբակը պղտակներ հասկեայ
Կ'անցրնէ խոնարհ գրուխը եղին
Եւ ձեռք կը դրնէ մանին ու դէզին:

ՄԵՂՐԻԿ

ԲԱՆԱՍԻՐԱՆԱԿՆ ՄԱՆՐՈՒԿ

ԵՂԻՇԷԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հ. Ն. Ակինեան վերջերս մի հատոր լոյս բնծայեց. «Եղիշէ վարդապետ և իւր Պատմութիւնն Հայոց Պատերազմի» խո- րագրով, որ իր ընդարձակ մատենագրա- կան-պատմական ուսումնասիրութեան ա- ռաջին մասն է: Իր ուսումնասիրութիւնը դեռ շարունակում է «Հանդէս Ամսօրեայ» ուսումնասիրութի մէջ: Հեղինակի նպատակն է ցոյց տալ, որ Եղիշէի Պատմութիւնը նա- խապէս գրուած է 9 դարում իբր 572 թ. ապստամբութեան պատմութիւն: Մի դար յետոյ մի մոյնուանդ յունատեաց հայ խառ- դախած է այդ Պատմութիւնը: Հիմնուելով Ղ. Փարպեցու Պատմութեան Բ դրուագի վրայ՝ նա փոփոխած է Եղիշէի Պատմու- թեան զործող անձերի անունները, կրճա- տած է այս կամ այն մասը, նոր յաւելում- ներ է կցած և 572 թ. ապստամբութեան պատմութիւնը դարձրած է 451 թ. կրօնա- կան պատերազմի պատմութիւն:

Այս նոր տեսակէտը հիմնաւորելու հա- մար՝ հեղինակը բերում է շատ ապացոյց- ներ, զնում ու լուծում է բազմաթիւ դրա- կան-պատմական խնդիրներ: Մեր նպա- տակը չէ այդ տեսութիւնը քննութեան առնել իր բովանդակ ծաւալով: Մենք կ'ու- ղենք հեղինակի բերած ապացոյցներից մի երկուսի արժէքը գնահատել. ցոյց տալ թէ ո՞րքան պիտանի են այդ ապացոյցները հե- ղինակի նոր տեսութիւնը փաստելու համար:

1. Դաւիթ Երեց և Վարդան Բ. Մամիկոնեան.

Ո՞ւր հրամանով կամ հայցումով է գրուած Եղիշէի Պատմութիւնը: Ահաւա- սիկ մի խնդիր, որ փորձում է լուծել Հ. Ն. Ակինեան: Եղիշէի Պատմութեան ձե- ուղիքների մի մասը խորագրի մէջ ունի. «Դաւթայ երիցու հայցեալ». միւս մասը գրում է. «Ի խնդրոյ Դաւթի Մամիկոնի»: Բանասիրութեան մէջ ընդունուած է ա- ռաջին խմբի «Դաւթ երեցին» համարել «Մամիկոնեան». իսկ երկրորդ խմբի «Դա- լիթ Մամիկոնին» համարել «երեց»: Հե- ղինակն ետքը «Մամիկոնի» ձեւը համա- րում է «կրճատուած աղաւաղուած մէկ ձեւը նախնական «Մամիկոնեանի» (էջ 106, 121, 123): Դաւիթ երեցի անունը յիշա-

տակում է և մեր ունեցած հնագոյն ձեռագիրը, որ գրուած է 1130 թ.։ Այսպէս ուրեմն ձեռագիրները տակով եղիչէի Պատմութիւնը գրուած է Դաւիթ երէցի խնդրանքով։

Թ. Արծրունի պատմագիրը, որ ապրում ու գրում էր թ-Ժ դարում, ասում է թէ Բարձումայ ասորին խնդրեց եղիչէից «զպատմողական գիրսն Հայոց, զոր գրեալ էր հրամանաւ սրբոյն Վարդանայ»։ Այսպիսով ԺԲ դարի մի ձեռագիր ասում է թէ Պատմութիւնը գրուած է Դաւիթ երէցի խնդրանքով, իսկ Ժ դարի մի պատմագիր ասում է, թէ նա գրուած է Ս. Վարդանի հրամանով։ Ո՞ր տեղից են քաղուած այս պնդումները. ստուգապէս յայտնի չէ։ Հ. Ն. Ակինեան ենթադրում է, որ Թ. Արծրունի իր տեղեկութիւնը քաղում է կամ աւանդութիւնից կամ իր ձեռքն եղած եղիչէի Պատմութեան խորագրից (124)։ Այս տեղեկութիւնը կարող է նաեւ Թ. Արծրունու ենթադրութիւնը լինել. ուրեմն՝ ո՛չ աւանդութիւն և ո՛չ խորագիր, այլ բանասիրական վարկած։ Այսպէս ենթադրել նա կարող էր, նկատի ունենալով մեր գրական բարձրը. խորենացին գրած էր Սահակ Բագրատունու «հրամանով»։ Ինքը գրում էր Գագիկ Արծրունու «հրամանով»։ Նա կարող էր ենթադրել, որ եղիչէին գրած է «հրամանաւ սրբոյն Վարդանայ»։ Զեռագիրների մէջ կայ մէկը, որի խորագիրն է. «Յիշատակարան Ս. Վարդանայ հայոց զօրավարին» (121). ո՛չ հեղինակ կայ յիշուած այստեղ, ո՛չ հայցող կամ հրամայող։ Այսպիսի մի ձեռագիր կարող էր ունենալ և Թ. Արծրունին և յօրինել իր վարկածը։ Այս երեք ենթադրութիւններից աւանդական մէկը կարող էր իրական լինել, բայց՝ կրկնում եմ՝ ստուգապէս յայտնի չէ բուն իրողութիւնը։

Իսկ ո՞ր տեղից է գալիս 1130 թ. գրուած եղիչէի Պատմութեան խորագիրը, որ յիշատակում է Դաւիթ երէցի անունը. ու նաեւ ի՞նչ աղբիւրից է ձեռագիրների միւս խմբի խորագիրը, որ յիշում է «Դաւիթ Մամիկոնի» անունը։ Զգիտենք ստուգապէս։ Հեղինակի կարծիքով վերջին «ձեռմեմ հնութեան կնիք չի կրեր իր վրայ» (123), ի՞նչ է այս խօսքին իմաստը. հնարում է համարում Հ. Ն. Ակինեան այս տեղեկութիւնը. յետագայ արտագրողի

զլխից դուրս եկած է նկատում «Դաւիթ Մամիկոնի» անունը. թէ՛ կարծում է փոխուած է միայն «Մամիկոնեան» ձեռք, և դարձած է «Մամիկոնի»։ Պէտք է կարծել, որ հեղինակը «Մամիկոնի» ձեռք է նոր համարում և ոչ «Դաւիթ Մամիկոնեան» անունը. ինչպէս տեսանք հեղինակն այն կարծիքին է, որ «Մամիկոնեան» ձեռք «նախնական» է (123)։ Այսպիսով կարող ենք մեր հարցումը ճշգրիտ և կրկնել. ո՞ր աղբիւրից են «Դաւիթ երէցու» և «Դաւիթ Մամիկոնեան» անունները։ Առաջին ենթադրութիւնն այն է, որ դրանք գալիս են այն ձեռագիրների խորագիրներից, որ արտագրած են մեր ձեռքն եղած օրինակների զրիչները։ Բայց կարող է պատահել, որ այդ տեղեկութիւնները նոյնպէս մի-մի վարկած լինեն, որ յօրինած են այդ զրիչները։ Ուրիշ խօսքով՝ այդ տեղեկութիւնները կարող են ոչ խորագրից և ոչ աւանդութիւնից բխած լինել, այլ յետագայ զրիչների յօրինած վարկածները լինել։

Բայց պէտք է մի տարբերութիւն դնել։ Եթէ Թ. Արծրունու վարկածը կարող էր իր հոգեբանական ու պատմական հիմքերն ունենալ, Դաւիթ երէցի վարկածը այդ հիմքերը չունի։ Ս. Վարդանը պատմական անձ էր և մեծ նախարար. նա կարող էր հրամայել, որ Պատմութիւն գրուի, կարելի էր ենթադրել, թէ նա է եղիչէին հրամայած, որ Պատմութիւն գրի։ Անհաւանական չէր կարող թուալ այս վարկածը ո՛չ յօրինողին և ոչ այս մասին լսողին։ Անշուշտ մի Դաւիթ երէց Մամիկոնեան ևս կարող էր խնդրել, որ մի Պատմութիւն գրուի. բայց ո՞վ էր Դաւիթ երէցը. ո՞ր տեղից բուսաւ նրա անունը. ինչո՞ւ Դաւիթ և ոչ Արքայ համ երէց։ Պարզ է, որ այս տեղեկութիւնը նուազ հիմք ունի վարկած համարուելու և աւելի հաւանական է, որ նա արտագրուած լինի մի ձեռագրի խորագրից։ Դժուար է ընդունել, որ մի զրիչ ԺԲ դարում հնարած լինի «Դաւիթ երէց» անունը իր հայցողի անուն եղիչէի Պատմութեան. բայց կարելի է ընդունել, որ Թ. Արծրունին Ժ դարում ենթադրած լինի թէ Ս. Վարդանն է հրամայել եղիչէին իր Պատմութիւնը գրել։ Դրիչը հոգեբանական ու պատմական հիմք չունի «Դաւիթ երէց» յօրինելու, մինչդեռ Թ. Արծրունին այդ հիմքերն ու

նէր և կարող էր իր վարկածը յօրինել:

Այսպիսով հաւանական է, որ «Դաւիթ երկնց» անունը արտագրուած լինի: քան հնարուած կամ ենթադրուած: Իսկ «հրամանաւ Ս. Վարդանայ» աստեթիւնը անհրանարին չէ, որ մի ենթադրութիւն լինի և ոչ արտագրուած: «Դաւիթ երկնց» անունը գտնուած է 1130 թ. ձեռագրի մէջ, որ անշուշտ արտագրուած էր մի ուրիշ ձեռագրից: Այս ուրիշ ձեռագիրը՝ կարող էր նոյն դարում գրուած լինել, կարող էր և շատ աւելի հին լինել: Բայց այդ ուրիշ ձեռագիրը՝ կարող էր ինքը աւելի հին ձեռագրից արտագրուած լինել: Ինչ կերպ և մտածենք՝ ԺԲ դարի ձեռագիրը ենթադրուած է մի ուրիշ աւելի հին ձեռագրի: Եթէ համարենք թէ մի հարկւր տարուայ հնութիւն ունէր այդ ձեռագիրը՝ դրանով մենք ընդունած կը լինենք, որ «Դաւիթ երկնց» անունը կար նաեւ ԺԱ դարում գրուած մի ձեռագրի խորագրի մէջ: Որով կարող ենք ասել, թէ Ժ-ԺԱ դարերում եղիշէի Պատմութիւնը ոմանք համարում էին «Դաւիթ երկնց» խնդրանքով գրուած, ոմանք՝ «Ս. Վարդանի հրամանով»:

Այս վերջին վկայութեան մասին Հ. Ն. Ակինեան գրում է. «Նախորդ քննիչները համարելով այս կէտն անիմաստ՝ անտեսած էին: Բայց իմաստուն պատմագիրն գրչին տակ այսպիսի տեղեկութիւն մը պիտի չուզէի ես իմաստալուրդ տեսնել: Թովմաս հաւատարմութեամբ գրի աւանդած է ինչ լսած է աւանդութենէն կամ կարգացած է իր ձեռքը գտնուած եղիշէի խորագրին մէջ: Այս հիմամբ պիտի ենթադրեմ թէ Թովմայի օրով եղիշէն ըմբռնուած էր մերձաւորապէս Պատմութիւնի սրբոց Վարդանանց (կամ «Դիրք Պատմողականք Հայոց»), զորս գրեաց երանելի ֆանանայն եղիշէ հրախնաւ սրբոյն Վարդանայ» (հեղինակն է ընդգծած):

«Ակնարկուած Վարդանն է Վասակի որդի Վարդան Մամիկոնեան, Հայոց սպարապետը, որ 572-ի «Հայոց պատերազմի» հերոսն էր: 578-ին հեռացաւ անիկա արեւելեան ռազմադաշտէն... զնաց իր ընտանիքին ի Կ. Պոլիս: Հաւանօրէն այստեղ տուաւ Վարդան պատուէր եղիշէին անմահացնել 572-ի զէպքերը, «Հայոց պատերազմի» յիշատակը» (124-5):

Այս խօսքերից երկուսն է, որ Հ. Ն.

Ակինեան Թ. Արծրունու տեղեկութիւնը համարում է կամ «աւանդութիւն» կամ գրաւոր աղբիւր՝ «խորագիր»: Ուրիշ խօսքով նա ենթադրում է, որ Թ. Արծրունին կամ լսած էր, որ Ս. Վարդանն է հրամայած եղիշէին գրել իր Պատմութիւնը, կամ իր ձեռքն եղած օրինակի խորագրի մէջ կարգացած էր, որ եղիշէի Պատմութիւնը գրուած է Ս. Վարդանի հրամանով: Նա չի ենթադրում, որ այդ տեղեկութիւնը կարող էր ընդ իսկ Թովմայի յօրինած վարկածը լինել: Որանից հետեւում է, որ Թովմայի ձեռքն եղած եղիշէն պատմում էր Ս. Վարդանի պատերազմի մասին, որ գրուած էր նոյն Ս. Վարդանի հրամանով: Թովմայի այս տեղեկութիւնը Հ. Ն. Ակինեան «իմաստալուրդ» չի համարում, նկատելով մանուսանդ, որ Թովման «իմաստուն պատմագիր» է:

Հեղինակի կարծիքով եղիշէի Պատմութիւնը խորագրւած է է գրուած. հետեւապէս մօտ երեք դար Ս. Վարդանը աւանդութեան կամ «խորագրի» մէջ համարուած է եղիշէի Պատմութեան մեկնաս: Այս տեղեկութիւնը սակայն նոր քննիչները համարած են «անիմաստ» եւ «անտեսած են»: Ինչո՞ւ: Անշուշտ նրանք մտածած են. — եղիշէի Պատմութիւնը 451 թ. ապստամբութեան պատմութիւնն է: Ապստամբութեան վարչին եղած է Ս. Վարդան Մամիկոնեան, որ նահատակուած է պատերազմի մէջ: Նահատակուածը չի կարող հրամայել, որ իր վարած պատերազմի պատմութիւնը գրուի: Հետեւապէս Թ. Արծրունու ասածն «անիմաստ» է, ուստի «անտեսած են»: Հ. Ն. Ակինեան սակայն «անիմաստ» չի համարում «իմաստուն պատմագիր» այս տեղեկութիւնը: Ինչո՞ւ համար. որոշ չէ: Նա ենթադրում է, որ Թովմայի Ժամանակ այն կարծիքը կար, որ եղիշէի Պատմութիւնը գրուած է Ս. Վարդանի հրամանով: Ինքը որոշապէս չի ասում, բայց խօսքի մի դարձուածքով մեղուղում է հասկացնել, որ Ս. Վարդանի անուան տակ պէտք է հասկանալ 572 թ. հերոս Վարդանին: Երբ գրում է թէ «ակնարկուած Վարդանն է Վասակի որդի Վարդան Մամիկոնեան, որ 572-ի «Հայոց պատերազմի» հերոսն էր», պարզ չէ թէ ո՞ւմ «ակնարկածի» մասին է խօսքը. Թ. Արծրունու թէ Հ. Ն. Ակինեանի: Դրա համար

գրեցինք վերը թէ «ինքը որոշապէս չի ասում»: Մենք տեսանք, որ ո՛չ թ. Արծրունին և ոչ իր կարգացած «խորագրերը» կամ լսած «աւանդութիւնը» Ս. Վարդանին երբեք համարած չեն 572 թ. հերոս: Հեղինակն ինքն իսկ վկայում է այս մասին, գրելով թէ Թովմայի ժամանակ եղիշէի Պատմութիւնը «մերձաւորապէս» համարում է «Պատմութիւն սրբոց Վարդանանց», որ գրած է եղիշէն «հրամանաւ սրբոյն Վարդանայ»: Պարզ է ուրեմն, որ Հ. Ն. Ակինեանն է այդ «Ս. Վարդան» անուն տակ 572 թ. հերոս Վարդանի անունը տեսնում «ակնարկում»: Բայց ի՞նչ հիման վրայ. — և ո՛չ մի: Թ. Արծրունու վկայութեան ջուրը շատ հեռու է հոսում Հ. Ն. Ակինեանի ջաղացքից: Եթէ նա թ. Արծրունու տեղեկութիւնը «անխմաստ» չի համարում՝ ենթադրելով թէ Թովման «ակնարկում է» 572 թ. Վարդանին, ապա սխալւում է չարաչար, որովհետեւ Թովման ո՛չ ոքի չի ակնարկում, այլ պարզապէս անունով խօսում է 451 թ. հերոս Ս. Վարդանի մասին: Այդ տեսակ «ակնարկ» արած չէ և որ եւ է ուրիշը ո՛չ «աւանդութեան» և ոչ որ եւ է «խորագրի» մէջ: Ամէնքը խօսում, աւանդում կամ խորագրում են Ս. Վարդանի անունը և ոչ ոք չի յիշատակում 572 թ. հերոս Վարդանին, Վասակի որդուն: Առաջին մարդը, որ խօսում է այս մասին և Թովմայի գրածը համարում է «ակնարկութիւն» դա ինքը Հ. Ն. Ակինեանն է: Իր այս պնդումի համար Թովմայի վկայութիւնը կոտւան չէ և լինել չի կարող: «Վարդան» յիշատակութիւնը բաւական չէ նրան 572 թ. հերոս Վարդանը համարելու. մանաւանդ թէ Թովման շատ որոշ և լիատառ գրում է «հրամանաւ սրբոյն Վարդանայ»: Դիտենք թէ մեր պատմութեան մէջ մինչև թ. Արծրունին (և նրանից յետոյ) մէկ Ս. Վարդան կայ միայն և դա 451 թ. պատերազմի հերոսն է: Դիտենք նաև, որ 572 թ. Վարդանը ոչ միայն սուրբ չի համարւած, թէև պատերազմած է հայոց կրօնի անունով, այլ և նկատուած է իր հայրենի եկեղեցու դաւանանքն ուրացող և երկրի աւերման պատճառ: «Սրբոյն Վարդանայ» գրելով՝ այսպիսի մէկին «ակնարկել» չէր կարող Թովման և ինչպէս իր գրածին հետեւում է՝ մտքովն իսկ անցած չէ «ակնարկել»:

Թ. Արծրունին պատմում է թէ Բարձրագոյ անունով մի ասորի քարոզիչ խորագրւած է եղիշէի Պատմութիւնը, զուրս ձգելով նրա միջից Արծրունիները մասին եղած գրուատական հատուածները: Բարձրագոյ անունով մի ասորի քարոզիչ եղած է իրօք, որ մեռած է 492/4 թ.: Թ. Արծրունին, որ մի «խմաստուն պատմագիր» է հեղինակի կարծիքով՝ անշուշտ այնքան «խմաստուն» էր, որ հասկանար թէ և դա՛րում մեռած մի ասորի չի կարող Զ դա՛րում գրած մի պատմութիւն խարդախել: Խարդախած է իրօք Բարձրագոյն եղիշէի Պատմութիւնը — սա տարբեր հարց է. բայց պարզ է նաև այս տեղից, որ Թովմայի կարծիքով եղիշէի Պատմութիւնը Ս. Վարդանանց պատմութիւնն է. նրա նիւթը 451 թ. պատերազմն է. նրա հերոսը Ս. Վարդանն է, որ նահատակւած է այդ պատերազմի մէջ. որ այդ պատմութիւնը գրւած է Բարձրագոյի ժամանակ և խորագրւած է և դարում, հետեւապէս և գրւած է ա՛յդ դարում. և ուրեմն նա չէր կարող «ակնարկել» 572 թ. հերոս Վարդանին: «Ակնարկութեան» այս վարկածը Հ. Ն. Ակինեանի յորինածն է. Թովման ոչ մէկ հիմք է տալիս այդ վարկածը յորինելու համար: Թովմայի պատմածն իբր հիմունք Հ. Ն. Ակինեանի նոր տեսութեան՝ անարժէք է լիովին:

Մենք տեսանք թէ հեղինակը Թովմայի վկայութիւնը «անխմաստ» չի համարում. տեսանք նաև, որ նա որոշապէս չի ասում թէ ի՛նչ հիման վրայ այդ վկայութիւնը նա համարում է ոչ «խմաստագրի»: Քննիչները իրաւունք ունին «անխմաստ» համարելու և «անտես» անելու այդ վկայութիւնը, եթէ Թովմայի ասածն այնպէս հասկանանք, ինչպէս քննիչներն են հասկացել: Իսկապէս՝ նահատակուած մէկը կարո՞ղ է հրամայել... և Թովման, որ «խմաստուն պատմագիր» է, այնքան խելք չունէ՞ր, որ այսքան պարզ բան հասկանար: Ի՞նչպէս է, որ այդ «խմաստուն պատմագիրը» հաւատ է ընծայած այսքան անխմաստ «աւանդութեան» կամ «խորագրի»: Պէտք է կարծել, որ Թովման անհնարին չի համարած, որ մի նահատակուած մարդ հրամայի գրել այն պատերազմի պատմութիւնը, որի մէջ ինքը հրամայողը նահատակուած է: Եւ ես կարծում եմ Թովման իրաւունք ունի,

այդպիսի մի բան կարող է լինել: Եթէ պատմագրեւելու հրամանը տրուի ապստամբութեան սկիզբին և հրամայողի մահից առաջ: Ինչ որ «քննիչները» համարած են «անխմաստ» և անհնարին, Թովմայի համար միանգամայն հնարաւոր էր: Գաղիկ Արծրունին, որ հրամայած էր Թովմային գրել Արծրունեաց Պատմութիւնը, կարող էր մի ամիս յետոյ սպանուել որևէ կոտորմէջ, և եթէ Թովմայի Պատմութեան խորագրի մէջ կարդայինք «Պատմութիւն Թ. Արծրունւոյ, զոր գրեալ է հրամանաւ Գաղիայ իշխանի» և նոյն պատմութեան մէջ կարդայինք Գաղիկ իշխանի մահուան մասին՝ դրանով «անխմաստ» չէր լինի Պատմութեան խորագիրը: Դ. Փարպեցին պատմում է թէ Ս. Վարդան խօսելով Յաղկերտի առջև՝ ասաց. «Բայց արդ յայսմ հետէ այսպէս կամք են, ջանամ, զի թէ ցայժմ գործեալ ինչ իցէ, և ոչ արժանի անուան կամ զոյգութեան՝ յայսմ հետէ հնարիմ ամենայն զօրութեամբ և ուժով, օգնակա՛նութեամբն Աստուծոյ, գործել գործ այնպիսի, զոր ոչ միայն առաջի ձեր Արեւաց, այլ և ի կայսեր զբանն և յայլ ազգս պատմեացի համբաւն այն մինչև ցաւախտեան» (էջ 55, Թիֆլիսի տպագրութեան): Այդ «համբաւը» «ցաւախտեան» պատմուելու համար պէտք է, որ գրուէր. և Թովմայի համար անընակաւ և «անխմաստ» չէ, որ Ս. Վարդան հրամայած լինի Եղիշէին գրել իր ձեռնարկած գործի, այսինքն՝ 450 թ. ապրտամբութեան պատմութիւնը: Թովմայի գրածն այսպէս հասկանալով՝ նա կը շարունակի մնալ «խմաստուն պատմագիր» և իր գրածը «անխմաստ» չի լինի:

Ենթադրութեանց սիրահար չեմ. գերադասում եմ ասել «չգիտեմք», քան Ենթադրութիւններ անել: Բայց բանասիրութիւնն առանց ենթադրութեան ապրել չի կարող: Տեղեկութեանց բացերը նա գոցում է հաւանական ենթադրութիւններով: Ահաւասիկ մի ենթադրութիւն, որ յօրինում եմ ենթադրութեանց բարեկամների համար: Սրանով կարելի է «հաշտեցնել» մեր հին գրականութեան մէջ եղած տեղեկութիւնները Եղիշէի Պատմութիւնը գրել հրամայողի կամ հայցողի մասին:

450 թ. ապստամբութեան սկզբին Վարդան Մամիկոնեան «հրամայում է»

Եղիշէին գրի առնել իրադարձութիւնները: Պատերազմի մէջ Վարդան նահատակում է հաւատքի համար: Նրա մահից յետոյ Մամիկոնեան տանից մի նախանձախնդիր երէց Դաւիթ անուանով յիշեցնում է Եղիշէին Ս. Վարդանի հրամանը, որ հրամայողի նահատակութեամբ սրբազան կտակի արժէք է ստացած և «հայցում է» իրագործել այդ կտակը: Եղիշէն կատարում է Ս. Վարդանի «հրամանը» և Դաւիթ երէցի «հայցումը»: Այս ենթադրութեամբ կը լուծուին բոլոր կնճիռները. Եղիշէի Պատմութիւնը իրօք որ գրուած կը լինի «հրամանաւ սրբոյն Վարդանայ»: Անհիմն չի լինի և Դաւիթ երէցի անուան յիշատակութիւնը, քանի որ նա՝ կը լինի Ս. Վարդանի «հրամանը» յիշեցնողը և իր «հայցումով» գործադրել տուողը: Թէ Թովման և թէ ձեռագիրները սխալուած չեն լինի. Թովման յիշատակած կը լինի «հրամայողին», որ էր Ս. Վարդան, իսկ ձեռագիրները «հայցողին», այսինքն հրամանը յիշեցնողին, որ էր Դաւիթ երէց Մամիկոնեան:

Սրանով չի հերքուում Զ. Ն. Ակինեանի նոր տեսութիւնը Եղիշէի Պատմութեան մասին: Սրանով անարժէք է դառնում նրա տեսութեան հիմքերից միկը: Նա շատ ուրիշ հիմքեր է բերում իր նոր տեսութիւնը ապացուցելու համար: Այդ տեսութիւնը լիովին մերժելու համար պէտք է այսպէս հատ-հատ քննութեան առնուին նրա բերած ապացույցները և կամ ժխտուին կամ տարբեր մեկնութիւն ստանան:

Ն. ԱՂԲԱԼԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՏԷՅՐ ՄԻԻՔԷԼԻՔԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
ՈՐՄԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

1. Վաճառք.

Ծագումով հայ Մալաթիացի Մեծ Անապատականը՝ Եւթիմիոս Երուսաղէմ գալուն, առաջին անգամ դիմած էր Փառանի Անապատը ուր միայնակեաց Թէոկլիստոսի հետ բարեկամացած էր հոգեւոր եղբայրութեամբ

մը: Բիշ ժամանակ վերջ, երկու միայնակեացները կը նախընտրեն մեկին լի փառանքն զալ հաստատուելու մերձակայ այն տպառաժային անմատչելի տեղը որ յետոյ պիտի կոչուէր Տէյր Միւքէլիք, և որուն սահմանին մէջ կը գտնուէր նոյն հովիտը: 411 ի դարնան Միւքէլիքի այրին մէջ հաստատուեցան Եւթիմիոս և Թէոկտիստոս, այրին ճամբան շատ դժուարութեամբ գտան եւ հոն կը կատարէին իրենց ճգնողական վարքը: Այրը բոլորովին առանձնացած տեղ մ'էր եւ անմատչելի մարդոց. հազիւ նշմարած էին զանոնք Բեթանիացի երկու հովիւներ որոնք տարածեցին անոնց անունը ու զործը. հետզհետէ անոնց յարեցան մենակեացութեան հետեողները որոնց համար նեղ կուգար այրը, այդ պատճառաւ ան վերածուեցաւ եկեղեցիի, և անոր շուրջը զըտնուած տեղերու մէջ ալ շինուեցան մենակեացներու խոճիթներ: Այդ այրին մէջ էր (421) որ Եւթիմիոսի քարոզութեամբ արար Ասպրէտ իր ցեղովը քրիստոնէութիւնը ընդունեց և մկրտուելով կոչուեցաւ Պետրոս եւ որ յետոյ եպիսկոպոսանալով ներկայ գտնուեցաւ Եփեսոսի ժողովին. նոյնին աներձագն՝ Մարիս, իբր վանահայր յաջորդն հղաւ Թէոկտիստոսի: Եւթիմիոս այրին մէկ անկիւնը շինած էր մկրտութեան փոքրիկ աւաղան մը՝ որ կը պահուէր մինչեւ Կիւրեղ Սկիւթուպոլսեցիին ժամանակ: Մարիս կամ Մարինոս իր մկրտութենէն անմիջապէս յետոյ վանական դարձաւ եւ իր բոլոր ուշադրութիւնը տուաւ վանքին շինութեան և ընդարձակման:

Երկու մենակեացներէն Եւթիմիոս չուղեց մնալ Տէյր Միւքէլիք և հակառակ Թէոկտիստոսի և այրին մենակեացներուն բուն փափաքանաց բաժնուեցաւ վանքէն և զանազան տեղեր շրջագայութենէ յետոյ հաստատուեցաւ Սահէլ՝ ուր տակաւ առ տակաւ խոնուեցաւ միայնակեացներու և նորահաւատներու բազմութիւն մը. մեծ էր անունը Եւթիմիոսի եւ ան պարծանքը եւ զաւ երուսաղէմի Անապատին. հոն նոյն ճգնարաններուն մէջ էր որ Մեծ Անապատականը կ'ընդունէր հայ ուխտաւորներու բազմութիւնները ու զանոնք հայրական խնամքով մը կը սփոփէր՝ հրաշագործութեամբ հացի և իւղի. հոն իր հովանիին տակ կը դաստիարակէր իր ուսուցչին՝

հայազգի Սիդինիոսի եղբորորդիները՝ Անեփանոս, Անյրեսա և Դայիանոս որոնք յետոյ եպիսկոպոսներ եղան և զբաւեցին Պաղեստինի կարեւոր աթոռները: Եւթիմիոսի Սահէլի վանքին պատմութիւնը ընդարձակ նկարագրած ենք մեր գործին մէջ (Տե՛ս Հայկական Հիմ Վանքեր և Եկեղեցիներ Սուրբ Երկիրն մեջ, էջ 329 — 339): Փափաքողք կրնան զիմել անոր:

Մեր յիշեալ աշխատութեան ժամանակ տակաւին մաքրուած շրջալով աւերակներն Եւթիմիոսի առաջին վանքին՝ Տէյր Միւքէլիքի, չկարողացանք որոշ տեղեկութիւններ տալ անոր մասին, բայց այժմ նոյն աւերակներն հետազոտուած ու մաքրուած են, հետեւեալ զանց ընելով շէնքին նկարագրութիւնը, կուտանք միայն հնախօսութեան տեսակէտով աւագ կարեւորութիւն ունեցող նոյն վանքին եկեղեցիին որմանկարներու նկարագրութիւնը, վասն զի յայտնի է թէ Երուսաղէմի Անապատին մեծ վանքերուն վանականները մեծ ազդեցութիւն ունեցած են քրիստոնէական եկեղեցիին պատկերազրութեան մասին:

Նախ քան զայդ, կ'ուզեմ յիշել նոյն վանքին մինչեւ Ը. դար կանգուն եւ շէն մնալը հաստատող սրտառուչ պատմութիւն մը որ գրուած է Ը. դարու վերջերը տպրող Ստրացի Ստեփանոսի (եղբորորդի Յովհ. Դամասկոսցիին) Կենսագրութեան մէջ որմէ կը հասկնանք թէ ճշոյն միջոցներուն այրին մէջ կ'ապրէր եղիպտացի մենակեաց մը, Բրիստափոր անունով: Ստեփանոս սովորութիւն ունէր ամէն կիրակի որքան կարելի է հոն երթալ եւ Ս. Հաղորդութիւն տալ անոր: Պատմութենէն յայտնի կ'ըլլայ թէ ինչպէս կը մօտենային այրին: Երբ իր սովորութեան համաձայն, փոքրիկ քարով մը այրին զրան կը զարնէր, Բրիստափոր վար կ'իջնէր երկար սանդուխտ՝ պարանին հետ: Երբ սուրբը ներս կը մտնէր, սանդուխտը դարձեալ վեր կը քաշէին: Այս առթիւ մենակեացը կը ջանար ստիպել սուրբը որ երկարէ իր հոն մնալը: Ան գիշեր ատեն կ'առնէ պարանները և կը պահէ զանոնք, երբ Ստեփանոս կը մերժէ հոն մնալ, կ'երթայ կը կղպէ դուռը փականքով: Եւ հոն կը մնայ սուրբը մինչեւ որ Եւթիմիոսի վանքէն կամ Մար Սարայէն և ուրիշ տեղերէ մէկը գայ, որ ժամանակ

բանալին կ'աննէ եւ դուռը կը բանայ»։ Բայց, այսու ամենայնիւ, սուրբը իր աշակերտ Եւստրատիոսը կը կանչէ եւ անոր ծնրադրել տալէ վերջ՝ կ'ըսէ. «Թրհնեալ քլայ Տէրը իր անուան փառքովը, որ բացաւ փականքը»։ Աշակերտը ոտքի կ'ելլէ եւ իր մատներուն ծայրովը կը դպչի փականքին որ անմիջապէս կը բացուի։ Այս գրողը կը ջանայ բացատրել թէ սոյն գէպքը սուրբը ինքը կատարած է եւ ոչ թէ աշակերտը, դուռը, պատը եւ ամբողջը ուղիղ կերպով եւ երկիւղով կ'իյնան ձորին մէջ։ Սուրբը յետոյ դառնալով իր աշակերտին կ'ըսէ երթալ գտնելու այրին վերի սենեակին խողովակին մէջ պահուած պարանները։

Եւթիմիոսի վանքին գոյութիւնը կը յիշատակուի մինչև ԺԲ. դար, բայց Միւլքէլիքի վանքը աւելի կանուխ անյիշատակ մնացած եւ կիսակործան վիճակ մը ունեցած է. եւ այլը որ եկեղեցիի վերածուած էր շատ կանուխէն, գրեթէ դարերով անմատչելի դարձած է ո՛րեւէ ուղեւորի. ԺԹ. դարուն շատ քիչեր մտած են նոյն այրին մէջ հետաքրքրութեան համար, միայն 1927 ին D. J. Chitty գիտնականին վիճակուած էր ոչ միայն Եւթիմիոսի վանքին աւերակները հետազոտելու եւ մաքրել տալու կաւերէ գործը, այլ նաեւ Միւլքէլիքի այլը բանալով քննել եկեղեցիին հնախօսութիւնը եւ ճարտարապետութիւնը, լուսանկարելով որմանկարներն, արձանագրութիւններն ու քանդակները. 1927 ին Միւլքէլիքի առաջին մօտքին առթիւ յիշեալ գիտնականին կ'ընկերանային ուրիշ երկուս գիտնականներ, որոնցմէ ծանօթ են մեզ Հ. Buxton, անգղիացի անուանի եկեղեցականը եւ Հ. Պրիմմէն Երուսաղէմի մեր Ընծայարանի եւ Ժառ. վարժարանի Անգղ. լեզուի, գրականութեան եւ պատմութեան ամերիկացի պատուական ուսուցիչը։

D. J. Chitty իր հետազոտութեանց մանրամասն նկարագրութիւնը եւ որմանկարներուն եւ այլ յիշատակարանաց լուսանկարները հրատարակած է Palestine Exploration Fundի կողմէ ի լոյս ընծայուող հանգէսին 1928 ի Յուլիսի թուին մէջ, որմէ մենք օգտուած ենք այս յօդուածին խմբագրութեան առթիւ։

ՄԿՐՏԻՉ ԵՊՍ. ԱՂԱԽՈՒՆԻ (Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԶՈՒՍՐԹՆՈՅ ՏԱՐԵՆԻՐԲ. Բ. — Գ. Տաւրի. 1932 — 1933. Տպագրութիւն «Խալֆ» — Քեչիւեան, Պոլիս։ Էջ 177, զին 150 դրուս։

Զուարթնոց տարեգիրքը Պոլսոյ Կեւտիկ փաշայի Հայ Աղքատախնամ Մարմնոյն հրատարակութիւնն է, իր գոյութեան քսան եւ հինգամեակին (1908 — 1933) առիթով հրապարակ հանուած։

Մաքուր թուղթի վրայ պատկերազարդ հատոր մըն է «Զուարթնոց»ը որուն մէջ կ'երևան նախ իբր ներածութիւն մը, Աղքատախնամի յայտարարութիւնը այս հրատարակութեան առիթով. եւ երկու գրուածներ, մէկը՝ «Ինչ որ ունիմ», ստորագրուած Վեր. Ս. Պ. Մանուկեանէ, աւետարանաշունչ եւ բարոյալից գրութիւն մը, որ, կերպով մը, կը պատկերացնէ աղքատախնամ մարմիններու քրիստոնէական խաչան ու կոչումը, երկրորդը՝ դոր կը ստորագրէ Գառնիկ Սինանեան, վերնագիր ունի «Կարեկցութեան զգացումը» փիլիսոփայական, հոգեբանական ու պատմական վերլուծում մը, գութի բնական զգացումին, մարդուն մէջ։ Ասոնց կը յաջորդէ Կեւտիկ փաշայի Աղքատախնամ Մարմնոյն քսանհինգ տարուան պատմութիւնը, կարելի մանրամասնութիւններով, իրերայաջորդ վարչական մարմիններու կազմին, անոնց գործունէութեան, հասոյթներու եւ ծախքերու մանրամասնութեան եւ գործին արդիւնաւորութեան թաղեցի կարօտներու շրջանակին մէջ։

Ներածական այս մասէն վերջ կուզան զրական ու գեղարուեստական բաժինը որոշ բաժանումներով։

Ա. Ընկերային, ուր աչքառու գրուածներ ունին Ար. Տէր Յակոբեան, Գարեգին Եպս. Տրապիզոնի, Յ. Թ. Հինգլեան, Սէթ Արսէնեան, Յ. Մարթեան եւ ուրիշներ։

Բ. Գեղարուեստական, միակ երկար ուսումնասիրութեամբ գրուած, «Գեղարուեստի հրաշալիքներ» խորագրով, ստորագրուած Ա. Գարիպեանէ եւ աշխարհի նշանաւոր արուեստի արտագրութիւններու պատկերներով լուսարանուած։

Գ. Գիւսական, այս բաժնին մէջ մասնաւորապէս աչքի կը դարնէ Տոքթ. Մ. Գեշիշեանի «Հոգեկան խորհրդաւոր երեւոյթները գիտութեան առջև» տիտղոսուած հետաքրքրական ու շահեկան ուսումնասիրութիւնը:

Գ. Բանասիրական, ուր գրութիւններ ունին զանազան նիւթերու շուրջ Բ. Ա. Կ. Կ., Հմայեակ Ծ. Վ. Պալմարեան, Կ. Յ. Բասմաշեան եւ քանի մը ուրիշ նոր եւ խոստմնալից գրողներ:

Ե. Գրական, այս բաժինը կը դարդարեն, արձակ եւ ոտանաւոր իրենց սիրուն արտադրութիւններով Թ. Ե. Գ. «Սրբոցն ու դագաղը» քերթուած, Գ. Արքեպս. Արսւլանեան «Ուխտաւորներ էյուպի Ս. Եղիային», Հայկանոյշ Մոռք, եւ քանի մը նորեր, Հ. Վահան Յովհաննէսեան, Եղիշէ Այվազեան, որոնք հաճոյքով կը կարդացուին:

Զուարթնոցը ունի արժէքաւոր բովանդակութիւն եւ նորերու զնահատելի փորձեր. բայց ունի դասաւորումի թերութիւններ, յոգեւածներ կը տեսնուին հոն զորս պատշաճ պիտի ըլլար տեղափոխել իր սահմանէն ուրիշի մը մէջ. նոյն ատեն ցաւալի է տեսնել որ յաճախ տպագրութիւնը անխնամ մնացած է եւ տպագրական անթիւ վրիպակներ գոյացած են:

Ես անձնապէս իմ վերապահումս ունենալով հանդերձ, տարին անգամ մը հրապարակ դրուած այս տարեցոյցներու յորդութեան վերաբերմամբ, կը խորհիմ թէ զիրք մը, ինք իր մէջ, իբրեւ մօքի ստեղծագործութիւն ներկայանալի ընելու եւ մանաւանդ գրականութեան ծառայելու փափաքով, լաւ պիտի ըլլար որ, հակառակ արժէքաւոր եւ տաղանդաւոր գրողներու գործակցութեան, վերջնական խմբագրութիւնը վստահուէր գրականութենէ եւ զիրքէ հասկցող ձեռնհաս մտաւորականներու, որոնք պիտի կրնային անոր տալ արուեստի, ձևի, ներգաշնակ դասաւորումի շնորհներն ու պայմանները:

Զուարթնոցը, սակայն, ակնարկուած թերութիւններուն հակառակ, լեցուն արժէք ներկայացնող եւ կարդացուելու արժանի հրատարակութիւն մըն է:

Գ. Մ.

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԱՄՍՈՐԵԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

Նախորդ Յունիս ամսուայ 21ին, 22ին եւ 23ին Ս. Աթոռոյս Միարանական Ընդհ. Ժողովը չորս անգամ ի նիստ գումարուելով, զրադեցաւ քընննութեամբ 1933-34 տարեշրջանի ելեւտացոյցին, զոր Տնօրէն Ժողովը ներկայացուցած էր, եւ վաւերացուց զայն, կարգ մը փոփոխութիւններէ վերջ: Այս գումարութեան առաջինին մէջ կարդացուեցաւ նախագահական տարեկան հաւոր, որ հրատարակուած է Սիւնիքի այս թիւին սկիզբը:

Տնօրէն Ժողովը, գումարուելով ինն անգամներ, զրադեցաւ պիւտճէի նախագիծին պատրաստութեան եւ իր իրաւասութեան վերաբերեալ վարչական հաշիւ գործերով. իսկ իբր կրօնական ատեն, եօթն անգամներ գումարուեցաւ եւ նկատի առաւ ամուսնական, ժառանգական հաշիւ հարցեր:

Իրենց պաշտօններուն մէջ վերահաստատուեցան Տ. Գեորգ Վրդ.՝ տեսուչ ելեւտաց, Տ. Սեդրէկ Վրդ.՝ Տեսուչ Ս. Յարաւութեան, Տ. Տրդատ Վրդ.՝ Տեսուչ Բեթղէնէմի, որոնք իրենց շրջանի լրման առթիւ կամ ալլ պատճառներով հրաժարական էին մատուցած. իսկ Ս. Պատրիարք Հօր Գաւազանկիր կարգուեցաւ Տ. Եղիշէ Աբեղայ:

Ուսումն. Խորհուրդը գումարուեցաւ երկու անգամ, եւ զրադեցաւ զպրոցական եւ մասնաւորաբար գործերով, եւ որոշեց առաջարկ տանիլ Տնօրէն Ժողովոյ՝ Ս. Աթոռոյս տպարանի հարկաւորմանը պատշաճ կերպով տօնելու համար մինչեւ ի վերջ տարւոյս:

Շր. 3 յունիս. — Տ. Սիւնի Վրդ. գնաց Յօպպէ, վաղիւ, Հոգեպաշտեան տօնի առթիւ պատարագելու եւ քարոզելու համար:

Ներկային, Ս. Պատրիարքին նախագահութեամբ Հրաշափառի թափօրով Միարանութիւնը գնաց Ս. Փրկիչ, ուր կատարուեցաւ Հոգեպաշտեան կիրակամուտի ժամերգութիւնը: Իսկ զվերապիղքին Հոգեւմ կատարուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ:

Կիր. 4 յունիս. — Հոգեպաշտեան տօնի առթիւ, Ս. Փրկիչ եկեղեցւոյ մէջ հանգիսիս պատարագեց Ս. Պատրիարք Հայրը եւ քարոզեց զՀոգին մի՛ շփուցանէք բնարանին վրայ, բացառեց թէ քրիստոնէին մեծագոյն պարտականութիւններէն մին պիտի լինի հոգածու լինել որ հոգեւոր ներշնչմաներուն աղբիւրը չցամաքի երբեք իր բարոյական կեանքին մէջ:

Ներկային, ըստ աւանդական սովորութեան, ընդհանուր հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Ս. Փրկիչի գերեզմանատան մէջ:

Բշ. 5 յունիս. — Մեծին Բրիտանիոյ վեհ. թագաւոր-կայսեր ձեռնդեան տարեդարձին առթիւ, Ս. Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Տ. Կիրեղ

Վրդ. ի, Տ. Եղիշէ Արեղայի և Պր. Կ. Նուրբանի, առաւօտուն ներկայ եղաւ նախ մեծ գորահան-դէսին, յետոյ Ս. ձորն Եկեղեցւոյ մէջ գորհարանական մաղթանքին, և իրիկունը՝ Բարձր Դոմի-սէրի ապարանքի թէյասեղանին:

● Եւ. 8 յունիս. — Վսեմ. Ոսկան Պէյ Մար-տիկեան Ս. Աթոռ ժամանեց:

● Կիր. յունիս 11. — Ս. Պատարագը մատու-ցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի Հայկական Գող-գոթայի վերնամաստունին մէջ. քարոզեց Տ. Կիւ-րեղ Վրդ. «Յիւրան եկն և իւրքն զնա ոչ ընկա-լան» բնաբանին վրայ, բացատրելով թէ քարո-յական ի՛նչ աղէտներու պատճառ կ'ըլլայ ժըխ-տական այն ընդունելութիւնը, զոր աշխարհի զգացումով միայն լեցուած հոգին կ'ընէ Աւե-տարանին:

● Դւ. 13 յունիս. — Ս. Պատրիարքի առաջ-նորդութեամբ վարդապետք և սարկաւազունք սկսան ձեռագրաց յիշատակարաններու ընդօրի-նակութեան և հաւաքման գործին:

Տ. Դաւիթ Վրդ. ի մատակարարութեան եւ-ռամեայ չըլլանը գրեթէ լրացած ըլլալուն նոյն պաշտօնին կոչուեցաւ Տ. Ասողիկ Արեղայ:

● Կիր. 18 յունիս. — Տօն Կաթողիկէի աւ-թիւ հանդիսաւոր պաշտամունք և պատարագ կատարուեցան Մայր Տաճարին մէջ. Ս. Պատ-րիարքը քարոզեց, վերլուծելով Զաքարայի մարգարեական տեսլիքին ոսկեծալ աշտանակին խորհուրդն և Լուսաւորչի տեսիլքը, և Եկեղեցւոյ զազաւարին մէջ մատնանշեց հոգեւոր լոյսի և խաղաղութեան զազաւարը:

● Կիր. 27 յունիս. — Տ. Սմբատ Սրբազանի, Տ. Տիրան Վրդ. ի և Տ. Եղիշէ Արեղայի հետ Ս. Պատրիարքը առաւօտուն կանուխ Յոպպէ գնաց, ներկայ գտնուելու համար ժամբողջութեան եւ պատարագին և քարոզեց:

Ի Ս. Յարութիւն վերնատան մատուռին մէջ պատարագեց Տ. Գէորգ Վրդ. եւ քարոզեց Տ. Նորայր Վրդ. «Զողորմութիւն կամին և ոչ զգոհ» բնաբանով. բացատրեց զոհին եւ ողորմութեան ունեցած կարեւորութիւնն ու արժէքը կրօնքի մէջ, և շնչեց ողորմածութեան զերազանցու-թիւնը քրիստոնէական կրօնին համաձայն:

● Եւ. 29 յունիս. — Յանուն Ս. Պատրիարքին, Տ. Կիրեղ և Տ. Տիրան վարդապետներ ներկայ գտնուեցան Թերա-Սանդայի դպրոցական տարե-վերջի հանդէսին:

● Ուր. 30 յունիս. — Ոսկան Պէյի վաղը մեկ-նելուն առթիւ, երեկոյին պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ մկրտանք Ս. Պատրիարքին մօտ համակրական հաւաքում մը ունեցան ի պատիւ Ն. Վսեմութեան. երգեցին և խօսեցան. Ոսկան Պէյ սիրուն սրիչ մը ըրաւ, իր գոհունակութիւ-նը յայտնելով վաճարի ելմտական բարեկարգ վիճակին համար և թեկադրութիւններ ըրաւ ա-պագայի մասին:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տ. Ե. Գ. Պատրիարքի Երմիք

Հոգեւոյ Տ. Եղիշէ Սրբազան Գուրեան Պատրիարքի այժմ արսասանման զսնուող աւակերսներէն մին ինքնաբերաբար 13 անգղ-ոսկի դրամ է Ս. Արոռոյ Պատրիարքին տա-մադրութեան տակ, իբր մասնակցութիւն ծա-խուց իր հոգեծնողին շիրմի շինութեան, փափաքելով սակայն որ ու եւ է կերպով, ոչ ներքին շրջանակի մէջ եւ ոչ հրապարակաւ յիշատակութիւն չլինի այս մասին:

Պատուական նուիրատուին համես սիրէ բոլորած այս փափաք կը յարգենք, չլիշա-տակելով իր անունը. բայց չենք կրնար բո-լորովին լուռ անցնիլ իր ազնուամիտ ծես-սին առջեւէն, որուն համար վստահ ենք քե-մեծանուն հանգուցելոյն բոլոր աշակերսներն ու բարեկամները շնորհապարս պիտի զգան ինքզինքնին իրեն:

Բարեպաշտական

Ս. Բաղաթիւս մէջ բնակող յախնապակեցործ Պր. Դաւիթ Յովնաննէսեան, Բրիտանի Ս. Գերեզմանին եւ Ս. Յարութեան Տաճարի հայկական սեղաններուն վրայ գործածուելու համար նուիրած է յախնապակիէ 11 զե-ղեցիկ ծաղկամաններ:

Մարաշի այրի Տիկ. Տուսու Նալլաեան նուիրած է բանուած բարձի երես մը:

Շատ մը բարեպաշտ ազգայիններ եւս Կիպրոսէն, Մանչեսթրէն, Չակաթիլէն, Վալանսէն, Հալէպէն, Ամերիկայէն եւ Տրուսաղէմէն, զանազան նուերներ տուած են իբրեւ պատարագուց, իւզագին եւ մոմագին:

ՀԱՇՈՒՆՅՈՅՑ Տրուսաղէմի եւ Երզնայից մէջ ի նպաստ Պէյրութի Ս. Խաչ Երզնայի հիւրանիսի կառարուած հանգանակութեան

Տրուսաղէմի մէջ Ա. Յաննանիսովի ձեռամբ հաւաքուած Լ. Պ. 40.045, Բ. Յաննանիսովի ձեռամբ 21.170, Գ. Յաննանիսովի ձեռամբ 53.275, Անկիլի-ան Եպիսկոպոսարանի միջոցաւ Լ. Պ. 46.583. Բեր-դեմի մէջ հաւաքուած 1.550. Եւթայի մէջ հանգա-նակուած 67.000. Հայթայի մէջ 9.860. Նազաթի մէջ 5.000. զումար Լ. Պ. 244.483:

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր կողմէ Ն. Ս. Օ. Վեհ. Տ.Տ. Սահակ եւ Բարգէն կարողիկոսներու ղրկուած յաջորդական չորս չէֆերով, 1933, Փետ. 17, Մարտ 1, 13, եւ Յունիս 6 քուականներուն, Լ. Պ. 243.523. զգեսեղինաց առանման ծախք 0.960. զումար Լ. Պ. 244.483:

Proprietor — His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.

Editor — Father Karekine Bulbulian. Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.